

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1937. július

VI. évf. 4. szám

KENDE FERENC: Értékmérés kisebbségi életünkben	145
BÖRCSÖK ERZSEBET: Petyus elmegy	149
SZEGEDI EMIL: A szellem justizmordja	153
BORSÓDI FERENC: Dal a kis emberről	160
DANICA MARKOVICS: Finale (<i>Dudás Kálmán</i> fordítása)	161
MARKOVICH MIHÁLY: A falábu Tatár András	162
GERGELY BORISKA: Tiszta ajándék	167
A mérgezett toll filozófiája	170
DUDÁS KÁLMÁN: Szarajevói emlék	173
BERENYI JÁNOS: Sugártörés	175
Részlet Boriszláv Sztankovity »Tisztátalan vér« című regényéből (<i>Kázmér Ernő</i> fordítása)	180
HAVAS KÁROLY: A magyar műkedvelés és a magyar kultúra	182
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje (<i>Gyergyai Albert</i> : A mai francia regény — <i>Komor András</i> : A varázsló — <i>Lion Feuchtwanger</i> : A ha- mis Nero	186

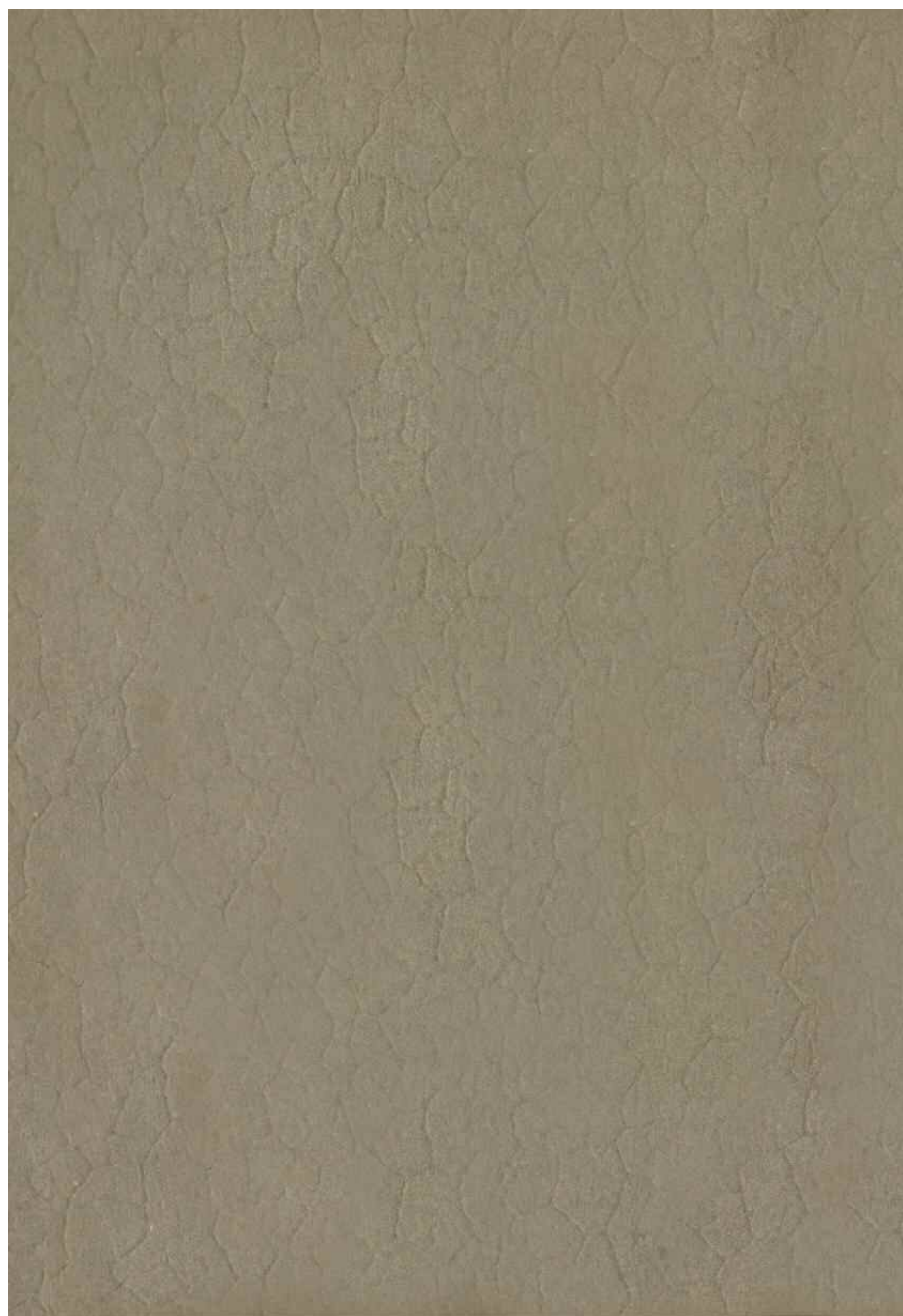
JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60.— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10. —

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . . .	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

ÉRTÉKMÉRÉS ÉS IDŐREND KISEBBSÉGI ÉLETÜNK BEN

A mérés mestersege veti alá a világot az embernek.

Mommsen.

Egyéni életünkben két évtized örökkévalóságnak tűnhetik, de a csak történelmi távlatból tekinthető népek életében ez az idő csupán röpké pillanat. Ám bármelyik szempontból is induljon ki a kutató tudós, kezdeti éveink történelmét, kisebbségi életbe való belépésünket: a zürzavarok korának nevezi majd. Mint a gyermek, kinek anyja először eresztí el a kezét, bizonytalan léptekkel tá-molygunk, mert fogalmaink a bennünket körülvevő világról hibá-sak, zavarosak. Népünk fennmaradása szempontjából néha jelen-téktelen eseményeknek nagy fontosságot tulajdonítunk, míg súlyos következményekkel járó tényeket lebecsülünk. De nemcsak fogal-maink bizonytalanok, hanem értékmegállapító mértékünk is. A lényegest a lényegtelenről, az állandót az átmenetiről, a mélyre-hatót a felszínesről nem tudjuk megkülönböztetni. Hiányzik kisebbségi életünk megnyilvánulásainak értékmérője. Ezt a hiányosságot nálunk a kisebbségi kérdés teljes elhanyagolása s szakirodalmunk kialakulatlansága okozza. Elméleti irányítóink, megfelelő szocioló-gusaink nincsenek. Nélkülözzük a természettudományi módszerrel dolgozó, tényfeszjegyzéseken alapuló, gyűjtő és összehasonlító munkát.

Értékmeghatározás nélkül pedig olyan az életünk, mint az iránytű nélküli hajó. Elképzelhető-e átfogó, tervszerű munkálkodás, ha annak sem tényeken nyugvó alapja, sem kialakult ideálja nincs? S elképzelhető-e bármilyen irányban célszerű kisebbségi tevékeny-ség, ha hiányzik az eszmekör, melyből a komoly kezdeményezés életét szivja, s az erőforrás, mely akarásunkat kialakítja, felépíti?

Megszületett-e már az az írás, mely egész bensőnket, szellemlünk minden rezzenését, kisebbségi gondolattal hatja át?

Kétségtelen ugyan, hogy a kisebbségi kérdés tudománya nincsen még teljesen kialakult stádiumban, s az is igaz, hogy tudományos különállóságának gondolata csak a háboru utáni időben született meg, de azóta minden fiatalsága ellenére is elképzelhetetlen mértékben fejlődött. A mi vétünk és mulasztásunk, hogy ezt a fejlődést kellő mértékben nem figyeltük, s lélekben nem éltük át. Az elért tudományos eredmények érzelmi hatása ugyanis nem idegződhetett belénk, s így kisebbségi sorsunkat, csak passzív formában élhetjük.

Hogy minden így van, világosan kitűnik, ha az elmúlt két évtizedre visszatekintünk. Lapozzuk csak végig sajtótermékeinket. Az ötletek valóságos erdejét, az elvetélt tervezgetések tömkelegét, a legkülönbözőbb programadások hamis csillogását s a kritikát el-nem-bíró állítások egész garmadáját találjuk bennük. Ilyen szemle után, ha a valóság eredménytelenségét látjuk, a szomorú állapotokat törvényszerűen bekövetkezetteknek találjuk. De csakugyan törvényszerű-e? — szólal meg bennünk a kétségbeesés. S ezzel együtt merül fel a kérdés: mi irányítja hát legvégső fokon életünket? A mindent maga alá gyűrő, nagy társadalmi mechanizmus-e, a történelmi materialisták által hirdetett kérelhetetlen törvényszerűség, vagy a mindennek felett álló lelkeség, a szellem teremte ereje-e? E kérdés korántsem tisztázott. Jelenleg mindegyre erősödik az a felfogás, — és ma mintha diadalmaskodnék is, — hogy e kettő együttes hatása jelöli ki a társadalmi fejlődés irányát. Éppen ezért a tudományos kutatás ismét erőt ad az egyéni kezdeményezésnek, s ha az eszmét nem is tartja egyedül üdvöztetőnek, teremtőerejét mégis kellően értékeli.

Nem szabad tehát hamis tudományossággal leplezni passzivitásunkat, társadalmi törvényszerűséggel fedezni tétlenségünket. Az együttes hatás elve alapján állva, tág teret kell adni az egyéni kezdeményezésnek, az eszme alkotóerejében való hitnek.

De amilyen nagy horderejű ez a felismerés, olyan jelentőséggel bír a tennivalók értékének lemérése, időrendi meghatározása

A tennivaló értékének lemérése és időrendi meghatározása nélkül, nincs aktív kisebbségi élet. Önként adódik tehát a kérdés: lehet-e mértékrendszert megállapítani, mi és milyen legyen az — mit értünk időrend alatt s mi a jelentősége?

Ha kisebbségi társadalmi életünk megnyilvánulásait természetünk szerint osztályozzuk, három nagy csoport alakul ki: a gazdasági, erkölcsi s egészségi és kulturális csoport.

A gazdasági magában foglalja anyagi életünk minden tünetét: a földmunkás kérdéstől az intellektuális pályákon való elhelyezkedésig, az erkölcsi s egészségi: népünk szaporodási, anya- és cse-

csecsemővédelmünk s a pusztító betegségek elleni küzdelmeink problémáit, míg a kulturális: az iskola, a népnevelés, a sajtó, a könyvtár és a társasélet megnyilvánulásainak kérdéseit öleli fel.

Ha e három nagy csoportot részeire bontjuk, a tennivalók oly rengetege mered felénk, hogy a teljes tehetetlenség érzésével nézünk velük szembe. Száz és száz szó kiált segítségért, száz és száz jogosult óhaj követel kielégítést s ugyanannyi beavatkozásra érett állapot kér orvoslást.

Ho! kezdjük hát?

A kisebbségi gondolat célja: népi egységünk nemzeti voltában való fennmaradásának biztosítása. Tehát először is a legfájóbb problémához kell nyulnunk. A kisebbségi társadalomtudomány alapjául is szolgáló természettudományos módszerrel meg kell vizsgálnunk, hogy melyik réteg népünknek alkotó törzse, s melyik osztálynak felmorzsolódása veszélyezteti leginkább nemzeti fennmaradásunkat. Ha rendszeres megfigyelő, adatgyűjtő és feldolgozó, tehát természettudományos munkát végzünk, hamar ki fog derülni, hogy legfontosabb problémánk: parasztsztyáunk megerősítése. E problémakörön belül pedig: a vérhaj, a tüdővész, a magzatelhajtás elleni küzdelem.

Amikor ezeket leirom, összegyűjtött adatok állnak a rendelkezésemre, melyek kétségbevonhatatlanul igazolják, hogy népünket erről az oldalról kezdte ki legjobban a pusztulás.

Sokan — talán nem is jogosulatlanul — e kérdéssel a magyar parasztság földhözjuttatását állítják szembe, s első lépésünket e felé kívánják irányítani. Ily problémák felmerülésénél az időrendet kell az igazság eldöntésére segítségül hívunk.

Ha a földhöz juttatás kérdését vizsgáljuk, a nehézségek és akadályok egész rajára bukkanunk, mert a probléma messzire nyúló anyagi s szövetkezeti komplexum, s így sűrűn horzsol politikai törekvéseket.

A pusztító kórck elleni védekezésnél ennyi nehézségbe nem ütközünk. A fertőző bajok elleni küzdelem elsősorban szervezési kérdés. Emellett, bizonyos mértékben, hatósági támogatásra is számíthat. Önként adódik tehát, hogy meglévő, kevés erőnkkel először a népünket pusztító fertőző betegségek ellen kell fordulnunk.

E problémákat ezuttal nem fontosságuk eldöntése miatt, hanem az értékmérés és időrend meghatározásának illusztrálására állítottam szembe. *Ezzel kívánom érzékeltetni, hogy az értékmérőt, az adatgyűjtés és az adatfeldolgozás eredménye nyújtja, az időrendet pedig a megvalósítás lehetőségei határozzák meg.*

Ha a bennünket körülvevő valóságot nem benyomások, ötletek s néhány kirívó esemény alapján ismerjük meg, hanem megdöntetlen tényekből, észszerű adatgyűjtés alapján, úgy hamarosan megkapjuk követendő eljárásunk biztos mutatóját, értékmegha-

tározóját: a mértéket. A mértéket, mellyel hajszálpontossággal megállapíthatjuk kisebbségi életünkből folyó kötelességeink értékét.

Az értékmegállapítás után az időrendi kérdés problémája következik.

Az a társadalmi, gazdasági, politikai és szellemvilági konstelláció, melybe életünk ágyazott, óhajításunk megvalósítása elé többkevesebb akadályt állít.

Ezért a felismert legértékesebb: a leelőbb megvalósíthatóval egyesítve adja meg a kisebbségi életünkben követendő eljárást.

Ebből önként következik, hogy mindazok, akik öntudatos kisebbségi életet élnek, ebben a nagy és átfogó munkában szerepet vállalnak. Szerepet, amely nem hangulattól, kedvteléstől, hiúságtól függő, hanem belső kényszer teremtette kötelesség. Az a lelkiesség, ami a hősből a hazafiúi érzetet, a rajongóban istenének imádatát váltja ki. Ennek a lelkiességnek kell munkálkodnia a nemzeti-kisebbségi életében. Mert e munka pénzzel elősegíthető ugyan, de nem oldható meg. Csak az eszmétől lelkesült emberek érhetnek el eredményeket.

Eszme és lélek: kisebbségi életünkben olyan fogalmak, melyek még csak a távolban ködlenek. Magát a kisebbségi eszmekört és lelkiiséget előbb meg kell teremtenünk. Kisebbségi életünk tudatosítása nélkül semmi sem kezdődhetik, semmi nem történhetik.

A kívülről jövő tényezők teremtik számunkra a kisebbségi helyzetet, de ameddig ezt elméletileg és lélekben nem tudatosítjuk, csak passzív kisebbségek vagyunk, irányításban sulytalan tömeg. Amint Széchenyi mondása szerint »a magyar szó, még nem magyar érzés« úgy a kisebbségi sorban élő még nem öntudatos tagja kisebbségi nemzetének.

A kisebbségi öntudat és eszmekör kialakítására elsősorban íróinkat és újságíróinkat, tehát tollforgató intellektuejienket kell megnyernünk. Rajtuk mulik ennek az eszmekörnek kialakítása és minden kérdésben való kidomborítása és népszerűsítése.

Ismét Széchenyire hivatkozom, amikor nagy jelentőségű szavait idézem: »A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma«.

Kende Ferenc

P E T Y U S E L M E G Y

Csendes volt a Szemerédi udvar.

— Mi az ördög leli a »kölköket«? — tünődött az öreg Szemerédi. Máskor hangos a ház játékuktól, most színüket sem látni. Bucsuzkodnak Petyustól? Sajnálják talán?

Felkelt a kis székről és a ház háta mögé nézett, ahol máskor az unokái játszottak. Idebujtak legtöbbször, ha vihar dult a ház fölött, ha valami rosszat elkövettek, vagy ha valami új játékot terveztek. Most is ott volt mind a négy egy rakáson, de nem lehetett megállapítani, hogy miben fő a fejük.

A kislányok, Juliska és Pancsa, kisebbik fia gyerekei, a földön guggoltak, hátukkal a szomszéd kerítésnek támaszkodva, és az imént kisült kalácsot majsztolták. Matyi, nagyobbik fia gyereke még nagyon elgondolkozva a ház falát kapargatta. Nagy baj volt olyankor, ha Matyi a meszet kapargatja: vagy ő szorul, vagy ő ver meg valakit. Egyedül Petyus, az utra készülődő volt jókedvű. Kevélyen sétál le-föl és jóétvággal, fecskefarokra harapta a kalácsot.

Már felkészítették az utra a házbeliék a kis árvát, talán még soha ilyen gonddal, mint most. Ne mond hassanak semmit felőlük. Az ő gyermekük, Szemerédi lány gyereke Petyus is. Nagynénjei fényesre mosdatták az arcát az utra, kis csizmáját kidörgölték és vasárnapi, fodros tiszta kis ingét adták rá. Nem is lehetett vele szóbaállni.

— Adta kölykei, mi bajotok?! — szidta őket össze az öregapjuk. — Kifelé az udvarra játszani, míg odafent elkészülnek! Hallotátok? Mert szétvágok az ustorral köztetek.

Hiába, valami van a gyerekekkel. Mintha az orruk vére folyna, egyik erre szédeleg, a másik arra. Nagypapjuknak nem lehet ellentmondani, azt tudták jól. Elősomfordáltak hát szavára, feljöt-

tek az udvarra, de kedvük messzejárt. Petyusnak a büszkeségtől dagadt meg a nyelve, sehogysem akart forogni. Hogyne, hiszen elmegy, viszik Szanádra, a keresztanyjához, aki nemrég jött haza Amerikából. Már a fél falu tudta, hogy Petyust kéri Szemerédiéktől a keresztanyja. Egyelőre csak pár hétre, de ha összebarátkozna szívesen elvinné akár örökre magával. Azóta már a haját is kétfelé választtatta a szülével. Bizony belőle amerikai lesz.

Petyus tovább sétált le a föl, de mindig úgy, hogy a többiek lássák. Ez már így van, ha kevély valaki. A másik három gyerek felhuzott lábbal felült a konyha-küszöbre és állát feltámasztva onnan nézte ellenségesen.

Nagy munkában volt a ház, így még vásárra sem készülődnek Szemerédiék. Érezték ezt a gyerekek, azért volt olyan felhős a képük. Gazdag asszony a szanádi asszony, nem akartak szégyenben maradni. Különben nem is szívesen adták Petyust. Nagy ház volt a Szemerédiék háza. sok terhet elbirt, és hozzászoktak már, hogy több fészekalja gyereket neveljenek. Volt idő, amikor négy-öt menyecske tartozott a házhoz, és tucattól több gyerek szaladgált az udvaron. Az idő megtépázta a vén házat, a sok kényes lány, akinek itt tartották a lakodalmát, a virtuos Szemerédi fiuk, akik árnyékában legénykedtek. A sok járástól megkoptak a tornác téglái, a nagy kapu korhadó sarkát megrágták a marakodó kutyák, de azért ma is állt a talpán, és bucsukor, keresztelőkön lehetett csak látni, ha eljött a sok ángyomasszony, nénimasszony, hogy mennyien tartoznak még ma is hozzá.

Sütött a nap, a sugárözönben megszépült a vén ház, a szalmakazlakkal tömött nagy udvar, meg a szüle mázos tejesköcsögeivel teleaggatott öreg léckerítés is, csak Petyus nem akart minderről tudomást venni és a másik három.

Matyi apja a lovakat etette az utra. Már a kocsit is kihúzták az udvar közepére, és a kis béres vödörszámra hordta a vizet lemosni. Odafele a házban az asszonyok szorgoskodtak. Juliskának anyja vasalt. Matyié az utra való elemózsiát készítette. Szüle a kis faládát porolta, mibe Petyus holmijai jönnek. Megkülönböztetett ünnepléssel viszik az »amerikánust« Szanádra. Kebelszorongató ez a sok sürgés-forgás, sértő a fülnek a sok zaj, a szemet pedig legjobban a kényes járás bántja, mellyel Petyus elhimbálózik előttük. A Szemerédi gyerekek legszívesebben elvernék.

— Ejnye, az apátokat! Mi bajotok?! — förmedt rájuk az öregapjuk. — Mert agyoncsapom valamennyit. Miért nem játszatok?

— Nem akarunk vele játszani.

— Kivel?

— Azzal ott ni, az »amerikánussal« — intettek állukkal megvetően a sétáló Petyusra.

— Híjnye a sok megveszekedett bűdös kölykét, aztán miért nem?

— Azért.

— Megmondjátok mindjárt, mert egy se marad egy darabban!

— Azért, mer »amerikánus«.

Ha feldarabolják őket, sem tudtak volna többet mondani. A lányok vihogtak, ujjukkal bökdöstek feléje. »Amerikánus.« Pancsa fel is kapott egy göröngyöt és feléhajította.

Petyus, a »kimaros« gyerek tovább mozdult kissé, de mint a sötét árnyék, feszítő kis alakja ott maradt a láthatáron. Ugy tett, mintha amazok nem érdekelnék, pedig mozdulatainak minden hetykesége amazoknak szólt. Méltósággal várta, hogy befogják a lovakat s szüléék lehozzák a kis ládáját. Méltósággal szállt fel és ült egyenesen a nagybátyja mellé, kis pörge vasárnapi kalapja szinte legényes hetykeséggel bigyeszkedett a feje tetején. Egy kicsit megfedkezett, míg az asszonyok bucsuzkodtak, szorongatták, csókolgatták, szüle pláne könnyet csorgatott félgett, tiszta ingére. Még jobban meghatotta, mikor nagyapja érdes nagy kezét a nyakára tette.

— Aztán ne busulj kis fiam, ha nem tetszik Szanádon, itthon mindig lesz helyed.

Kényelmetlen az ilyesmi, a szipogó asszonyok, a bajuszát rancigáló, érdes kezével furcsán simogató öregember, de szerencsére ott voltak a többiek: Matyi, Juliska, Pancsa. Ők is felsorakoztak a kocsi tulsó felén, egymás kezét fogva, hogy több erejük legyen. Petyus újra kihuzta magát a láttukra, s minden a régiiben maradt. Mikor elindult, csak éppen megbillentette feléjük kis pörge kalapját.

— Amerikánus, amerikánus — vihogtak utána amazok, a lányok nyelvüket öltögették, az öreg Szemerédi már vessző után akart nézni, hogy megcsapkodja őket, de azok jókedvűen, mintha tehertől szabadultak volna meg, kacagva szétszaladtak.

Elmult néhány hét, a Szemerédi gyerekek játéka nem akart felderülni. Matyi mérgelődött a »lányokkal«, hiába, egészen más a fiu pajtás. Petyussal jobban lehetett valami játékba belemelegedni. Mióta Petyus elment, Pancsa okoskodik, »föllát«, Juliskával tulerőben van. Sűrűn gubbaszkodtak tétlenül a kert végében, szalmakazal tövében. Valamj nem egyezett. Juliska egy este, szüle ölében elsírta magát.

— Hol a Petyus?!!

— Ne busulj kislányom — vigasztalta az öregapja. — Majd csak visszajön, hazakivánczik, én mondom. Itt van a burokja elásva.

A kislány nagy szemeket meresztett.

— Azért?

— Azér, hát. Nézd öreg nénédet: Julis nénit, Mári nénit... és a többieket. Ha megérzik, a harmadik, negyedik feluból hazajönnek.

Matyi is felütötte az olvasókönyvből a fejét.

— Á, hát ezér jár ide az a sok rokon...?

— Ne beszéljen má a gyerekeknek annyi bolondot! — förmedt szüle az urára.

— Mié? Tán nem úgy van? — mosolygott az öreg — Majd ötven esztendeje riogatód el a nyelveddel ángyádat, mégis hazajár az mind egy szálíg az öreg házhoz.

Egy nap buzát vittek Szanádra, a hajóra Szemerédiék. A fiatalabb gazda, mikor bejött az elkészített tarisznyáért, megkérdezte:

— Ha lesz elég idő, benézünk Petyushoz. Hivjuk-e haza?

Szüle mindjárt sirvafakdt. az öregember az orrát vakarta.

— Szamárbeszéd! Ha kívánczok, haza kell hozni, oszt leván.

A kocsik elmentek. Délután öt óra felé kellett visszaérkezniök, de a gyerekek már négy óra tájban a kapu körül somfordáltak. Mint a vadludak, mindig egy irányban, a kapu felé húztak. Hol Matyi, hol meg Pancsa kapaszkodott a kerítésre, lesve az utat. Ha észrevették, hogy valaki kijön a házból, szégyenkezve leugrottak és elszaladtak. Az öregapjuk az ablakból figyelte őket s meglökte szülét.

— Te fogadni mernék, ezek Petyust várják.

Öt óra tájban érkeztek meg a kocsik, Petyussal. Érkeztükre ki-csődült az egész ház. A gyerekek pláne körülfogták, körülugrálták, alig várták, hogy megszabadulhasson a nagyok ölelésétől s csók-jaitól s máris szaladtak vele védett helyükre, a ház háta mögé.

— Mennek már! — kacagott az egyik Szemerédi, félbeszakítva a buzaeladásról való beszámolást. Együtt a banda, rend van itt már megint. Nézzék, hogy szaladnak egy rakásra, mint a gurbítás cigányok.

— Nézd-nézd! — lökte meg a páriát büszkén az öregapjuk is

— Nézd a bűdösöket, hogy örülnek egymásnak.

A SZELLEM JUSTIZMORDJA

Válasz dr. Draskóczy Edének

Miért ragaszkodunk a »Kalangya« névhez, egyáltalán szükség van-e itt irodalmi folyóiratra, az irodalomnak lehetnek-e a művészen kívül álló céljai is, ki az igazi magyar író, mit irjanak, hogyan irjanak, milyen világnézete legyen a népkisebbségi írónak, kell-e a tájszínezet, mi határozza meg a népkisebbségi irodalom irányát, milyen irodalom kell a népnek és egységesek-e a magyar írók, ezek a kérdések, amelyeket dr. Draskóczy Ede a kisebbségi magyar szellem »homo primus«-a felvetett »Törvényt ülünk« című cikkében. Fejtegetését, amely bizonyos jelekből ítélve szellem-mozgalmi programnak tűnik fel, azzal az érdeklődéssel fogadta a irodalmi közvélemény, amely megilleti nemcsak D. E. szimpatikus személyét, hanem megnyilatkozásainak becsületes magyar érzésektől diktált komolyságát is.

Éppen azért, mert ez a szellemi és irodalmi seregszemle a program igénylésének kétségtelen jeleivel lép fel, és helyenként a törvény ridegségével dönt olyan elvi kérdésekben, amelyek szorosan összefüggnek a szellemi lét, vagy nem-lét problémájával, szükségesnek tartom D. E. nézeteinek alaposabb megvitatását. Tisztáznunk kell — még most a kezdet-kezdetén — néhány elvi kérdést, néhány homályos fogalmat, és rá kell mutatnunk azokra a pontokra is, amelyekkel részben, vagy sehogysem értünk egyet dr. Draskóczy Edével. Előrebocsátom, hogy szándékának tisztességéhez nem férhet kétség, és az érdemes kulturmunkával kivívott kompetencia jogát sem lehet tőle elvitatni. Szellemiségünk nagyobb része mégsem teheti magáévá álláspontját, elsősorban az iránymutatás kérdésében, mert az az érzés támad az emberben, hogy nem előre, hanem visszafelé mutat.

Vitathatatlan, hogy D. E.-t szellemi, politikai, művelődési, és társadalmi állapotaink kuszáltsága indította arra, hogy kilépien és olyan irányt vázoljon fel, amelynek vonalán össze lehet gyűjteni az

erőket, még mielőtt a teljes szellemi és társadalmi széthullás bekövetkezik. Az elgondolás a szellemi erők összefogását illetően, kiváló, a kivétel azonban nem sikerült. Ez az út — őszintén meg kell mondanom, — nem vezet kooperációhoz, mert D. E. ahelyett, hogy személyi súlyával, gyakorlati előrelátásával az együttműködés terepét és keretét tágitotta volna — összeszűkítette. Mindentől eltekintve, taktikailag is hiba a szellem krízise idején a fojtó levegőt még füledtebbé tenni azzal, hogy az abroncsot megszorítjuk. A dolgok így nem rendeződnek el, csak a feszültség növekszik. Dr. Draskóczy Edétől összefogóbb, modernebb, rugalmasabb és idősebb ideológiai megnyilatkozásra számítottunk. Csalódottan állapítottuk meg azt is, hogy nem vette figyelembe azokat a társadalom-strukturális változásokat, amelyek a vajvodinai magyarság szellemi arculatán szabad szemmel is észlelhetők.

Észre kellett vennünk továbbá, hogy D. E. olyan tárgyi tényeket hagyott figyelmen kívül, olyan határozott és letagadhatatlan szellemfejlődési folyamatokat nem vett számításba ítélete meghozatalánál, amelyeknek mérlegelése nélkül definitív tükröződésű megállapításokat tenni legalább is merészség, de mindenesetre nélkülözi a tárgyilagosság követelményeit. S amilyen félreérthetetlen világossággal beszél kétféle íróról és kétféle irodalomról D. E., olyan félreérthetetlen világossággal próbálok rámutatni arra a szellemi justizmordra, amely itt történt, s amelynek nem lett volna szabad megtörténnie. Különösen nem ma, amikor a Duna völgyében egymás felé tapogatódznak a lelkek, amikor Magyarországon új, mély, reális alapokon folyik a népi valóságfeltárás, s miután elhangzott Makkai Sándor püspök lapidáris »Nem lehet«-je, s nyomában az a polémia, amelynek során hasznosan tisztázták: milyen irányban kell fejlődnie a kisebbségi ideológiának. Aki ezekről a »ténykörülményekről« az ítélet meghozatalánál megfelelkezik, vagy nem ismeri a per anyagát, vagy elhanyagolhatónak véli az összes mozzanatok mérlegelését, s ismeretlen megfontolásból inkább mozog irreális légkörben, semhogy a tények tárgyilagossága figyelembevételével korszerű, a viszonyoknak megfelelő, javító, és nem büntető ítéletet mondana. Dr. Draskóczy is többször hirdet olyan régies elveket, amelyekről számtalanszor bebizonyult, hogy merevségük miatt a mi viszonyainkra nem alkalmazhatók, mert előítéleteket tartalmaznak és mert idegenkednek mindentől, ami új, friss, rugalmas. Csak ezzel a felfogással magyarázható D. E. cikkének az a legsúlyosabb paragrafusa, mikor ezeket írja: »nem lehet kizárólagosságot biztosítani oly szépirói iránynak, amely csak a lehangolót, csak a kedélyre nehezédőt és visszahökkentőt, a csupáncsak visszariasztót és reménytelenül hajszolja. Nincs komoly megokolása a legtöbbször különcködésből, polgárriasztás céljából felöltött modorosságnak, mely nem a művész lényege, csak egy pohár alkohol. Ettől az író kissé megszédül, de párjától a művészet ligetébe tévedő visszariad. Ma sokkal inkább kívánja népünk a mesét, mint valaha. Az élet keménysége, a sors zsibbasztó csapásai, a problémák vasketreceinek szo-

ritása: meleg szívet, barátságos simogatást, elringatást keres. Keresi a művészetben az elérhetetlennek látszó, tehát valószínűtlen szépségeket. Keresi azt a kis szédületet, amely a valóság förtelmeitől való ellendülése közben elbódítja.»

Vagyis Draskóczy nem hive annak az irodalomnak, mely rámutat reménytelenségünkre, elhagyatottságunkra, társadalmi bajainkra és nyomorúságunkra, tehát a valóságírodalomnak. Szerinte ma népünknek a mese kell, és sokkal inkább, mint valaha. Mert »az élet keménysége, a sors zsibbasztó csapásai, a problémák vasketrecéinek szorítása meleg szívet, simogatást, elringatást keres.« Ezért kell a mese. D. E. az »élet keménységét« a »sors zsibbasztó csapásait« a »problémák vasketrecét« említi. Tehát népünknek bajai vannak. — Az élet kemény, a ketrec szorít, a sors sújt. Ezek valóságok, amelyek élnek és fájnak, tudatosan, vagy a tudat alatt némán. Már most, ha tudatos ez a fájdalom, akkor nyugodtan beszélhetünk róla, mert azzal, hogy beszélünk róla, és módot keresünk kezelésére, már enyhítjük is. Ha nem tudatos ez a fájdalom, vagyis ha a szenvedő alany még nem ébredt rá arra, hogy érzékeli is a fájdalmat, hanem csak mi tudjuk, hogy a népnek mi fája, nem kötelességünk-e tudatosítani, vagyis feloldani, napvilágra hozni ezt a gyötrő és fojtó szövedményt, hogy a szervezet szabadabban lélegezzék. A pszichoanalitikus munkáját végzi az író, amikor olyan érzéseket és képzeteket tudatosít, amelyek tudattalanok, tehát — ha egyben kórosak is — gyötrik és megbénítják a szellemet.

Nem lehet tehát azt az írók kizárni, aki ténylegesen meglévő állapotokat a valóságnak megfelelően azzal a tisztességes szándékkal ír le, hogy a valóságfeltárás módszereivel, tiszta levegő és steril jószándék besugárzásával segítsen eltüntetni a gyulladásos góccokat.

Az ilyen írói törekvést és munkát Magyarországon lélekmentő tevékenységnek nevezik, s nem írói modorosságának, mely »nem a művész lényege.« S mert nálunk még inkább van rá szükség, ily célkitűzésű írókat egyenesen támogatnunk kell.

Ugyanugy nem tehetjük magunkévá Draskóczy ama felfogását sem, hogy népünk a művészetben »az elérhetetlennek látszó, tehát valószínűtlen szépségeket keresi.« azt a kis szédületet, amely a valóság förtelmeitől való ellendülése közben elbódítja. Hiszen maga is beismeri, hogy a nép a sors zsibbasztó csapásai alatt görnyed és »förtelmektől menekül.«

Tehát mégis vannak problémák, melyek népünket szorongatják. Milyen problémák? Bizonyára nem irodalmiak és nem művészetiiek, hanem szociálisak, vagy egészen egyszerűen: kenyérproblémák.

A megélhetés kérdéseinek vasketrecében szorongunk. Az öregek is, az ifjuság is, a földnélküliek is és azok is, akik tenyérnyi földön küzdenek puszta létükért. A városi és a falusi intelligencia is szellemi és gazdasági förtelmek között él, teljes szervezetlenségben és tanácstalanságban. Nagyon helyesen állapítja meg D. E., hogy »népjóléti gondozás híján, majdnem teljes elhagyottságban, ez

az osztály (földműves-kisbirtokos) könnyű játékszere a szélsőséges jelszavaknak.« Tehát ennek az osztálynak, — amelyről D. E. is beismeri, hogy a magyarság tulnyomó többsége — elringató mesét adjunk, hogy annak andalító hangulatában szebbnek, igazságosabbnak lássa az életet, s megfeledkezzék a valóságról. Feltételezhető-e róla, hogyha ily mesékkel tápláljuk, tényleg elzibbad az élet keménységével szemben. Vagy még inkább: hogy a valóságtól messze ragadó történetek fel tudják vétezni a szélsőséges eszmék támadásaival szemben, s tényleges helyzetén javítani? De nézzünk egyenesen szemébe a tényeknek: egyáltalában feltételezhető-e íózan népünkéről, hogy pusztán a mese kielégíti? Szeretnénk látni a nép sorából egyetlen embert, aki — mint Draskóczy állítja — »keresi az elérhetetlennek látszó, tehát valószínűtlen szépségeket.« Ha így volna és igaz volna, amit D. E. tulregényesen megállapít, kulturparancsá kellene avatni Courths-Mahler és társai valószínűtlen szépségekben bővelkedő tucatregényeinek terjesztését. Dr. Draskóczy Edével szemben állítom, hogy népünknek az a rétege, amely a gondolatok és szépségek befogadásáig fejlődött, nem keresi az »elérhetetlen szépségeket«, ellenben követeli az elérhetőket: kenyeret, munkát, nyugalmat, tiszta örömet, rendes munkabért tiszta ágyat, orvost, gyógyszerert, levegős lakást, felvilágosító kulturmunkát, tisztult és szociálisan érző szellemet, egyszerűval emberséges életet. A mi nyugodt és bátor népünk igenis merészen szembe mer nézni a valósággal, mert éppen a valóság felismeréséből akar erőt meríteni további önfenntartó és fajfenntartó küzdelmeihez. A mi népünk tudatalatti vágyait a való élet elérhető örömeiben akarja kiélni. A nép: munkások, zsellérek, földművesek, hivatalnokok, intellektuelek, inasok, napszámosok, kis boltosok, törpebirtokosok, cselédek, kubi-kusok, a bódulatok nélkül felnőtt, új magyar generáció nem álmodni kíván, mint D. E. állítja, hanem felébredni abból a tompa álmából, amelyben eddig élt és számon akarja kérni a bódulatot, amelyben élnie kellett.

Az irodalom, kiváltképp *a népkisebbségi irodalom feladatait nem a bódításban, hanem ellenkezően, a felvilágosításban, a tárgyilagos tudásoktól mentes, igazságos valóságteltetésben látom.* Az író, a népkisebbségi magyar író ne regőse legyen népének, hanem élő lelkiismerete, aki népe *tudatosított* érzéseinek, vágyainak adion hangot, tehetsége instrumentumán. Ne lehessen kiközösíteni szellemi életünkől senkit, aki *magyarul ír*, még akkor sem, ha az, amit ír, fájó igazságot tartalmaz, vagy éppenséggel tullendül faifiságunk földrajzi határain s szélesebb horizontokat ostromol. általánosabb egyetemesebb emberi igazságokért száll sikra. Szellemi megmozdulásainknak irányító elve a humánus kell hogy legyen, amely összekapcsolja a legtávolabbi és legellentétesebb pontokat is a szeretet szintézisében.

Egy helyen azt mondja D. E.: A Kalangyának az irodalmi forma igénylésével a magyar kisebbségi élet, *minden* jelenségét nyilván kell tartania. (A jót és a rosszat is). Ajtót kell nyitni a magyar

élet minden önfenntartó megnyilatkozásának. A finnyáskodó válogatást nem ismerjük. Szót kívánunk adni, *mindenkinek*, aki életfenn-tartó küzdelmükben részt kér a szellem jogán.

Ezekben a pontokban egyetértünk, ha D. E. nem kötné feltételekhez az irodalomba való belépés jogát. *Minden* jelenséget számontartani, *minden* megnyilatkozásnak ajtót nyitni, *mindenkinek* szót adni csak akkor lehet, ha a Kalangya szabad fóruma minden tárgyilagoss, jószándéku hozzászólásnak, amelynek célja elősegíteni a magyar tömegek szellemi felszabadulását, a társadalmi viszonyok rendeződését, a haladást és a megerősödést. Hogy a kisebbségi sors és az ebből eredő politikai és szociális kötelezettségek tudatosíthatók legyenek, mulhatatlanul szükséges a tényleges társadalmi, politikai és gazdasági állapotok ismerete. A valóság feltárásában azonban mindig megtalálható a romboló mag is. Illúziók, eszmények, hitek, nézetek robbannak szét, amint a nyirkos ködből a világosság napforróságába emeljük őket. Építeni csak rombolva lehet: el kell takarítani a nehézszevegőjű, idejüket mult politikai és szociális előítéleteket, a burokból ki kell hámozni az embert, a pusztá tény és ezen az új elvi alapon kell megkezdeni az új kisebbségi lélek és szellem kialakítását.

»Irodalmunk önfenntartási ösztönünk tövéből hajt ki s nem bír el romboló elemeket« — írja D. E., majd így folytatja: »Azt az eleméletet, hogy minden irodalmi igényű írás, amely magyar nyelven jelenik meg, irodalmunk része: mindenkorra el kell vetnünk.« Kételkedem abban, hogy ilyen bőkezűséggel lehet gazdálkodni írónkkal, s tagadom azt a fényűzést, amely kevésszámú *igazi* írónkat »jó magaviseletű« és »rossz magaviseletű« kategóriákba engeli sorozni. Olyan kevés *irodalmi színvonalu* írás születik, hogy meg kell bocsátanunk azoknak a magyarul író, magyar garabonciásoknak is, akik nem hajlandók sem mesét írni, sem regionális irodalmat gyurni, sem szabályokat, sem világnézeteket elfogadni, hanem ragaszkodnak a sajátjukhoz és a *művészi szuverenitás jogához*. Ám ezek is a magyar szót hirdetik, ezek is a magyar szellemet csillogtatják, a magyar géniusznak tesznek felbecsülhetetlen értékű szolgálatot, — tehát nem lehet őket kitessékelni az egyetemes magyar szellemi közösségből. Dr. Draskóczy Ede megelégedezik arról, hogy Magyarországon hivatalos politikai program a széles néptömegek szellemi és anyagi igényeinek teljesítése. Nem hinném, hogy D. E. nem tud arról az új, demokratikusabb, tisztultabb szellemről, amely Illvés Gyula, Féja Géza, Szabó Zoltán, Kovács Imre és mások társadalmi valóságot feltáró írásai és a »Márciusi Front« tisztánlátó ifjuságának nyílt hitvallása után elemi erővel zúdult a magyar pusztára. Amit ezek a magyar írók művelnek, azt nem vetik el, hanem levonják belőlük a bőven kínálkozó tanulságot, lent is és fent a hatalomban is.

Odaát sem és az *utóállamokban sem hirdette soha senki azt az elvet, hogy a népnek bódulatot adjanak szellemi táplálékul*. Bódulat csak itt lehetséges nálunk, mert nagyon elmaradtunk a kortól. Mi sem jellemzőbb erre, mint az, hogy egyik nagy kulturegye-

sületünk könyvbeszerző bizottsága nemrégn »bevásárolt«. A derék fajmentő főkönyvtáros Marlitt és Courths-Mahler regényeiből és tucatnyi más, avult lim-lombból mázsányit vásárolt. Ez nem mérgezés? Természetesen csodálkozik, hogy még a varrólányok sem látogatják a könyvtárat. A mesék ideje elmúlt. Éppen az a mi végeztes hibánk, hogy ezt sem a múltban, sem most nem akarjuk belátni, tudomásulvenni és ehez mérten irányítani a kulturális és irodalmi levékenységet. Itt megmerevítő törekvések érvényesültek, ahelyett, hogy a többi utódállam mintájára megteremtettük volna a rugalmasabb, hajlékonyabb, világosabb, ennél fogva emberibb kulturális és szellemi programunkat. A kor parancsa, a helyzet, valamint az élő környezet felismerése úgy kívánja, hogy ez a program felölje a szociális irányban mozgó gondoskodást, azt józan, haladó szellem hassa át, szüntesse meg a gondolatot megnyomorító előítéleteket, teremtsen meg a szembenálló osztályok együttműködésének lehetőségeit, legalább a művelődés területén.

Mi ezzel szemben a valóság?

Az, hogy semmiféle átfogó tervünk nincs. Nem tudjuk, mit és hogyan csináljunk. Szellemi vezető rétegünk vékonyka és nagyrészt tétlen. Nincs lángja, tüze, ereje mozgalmunknak.

»Az irodalom vezérségre hivatott«.

Ez valóban így van. »Az irodalom, a szellem uralmát hirdeti, ezért harcol, költöget, fölráz, ha kell harsonáz« Ezért van szükség az előbb felvázolt program megvalósítására. Mert köröttünk a népi egyenlőség eszméitől átitatott szlávok élnek, nem szabad tehát legnagyobb tömegünket, a földművelőncpet és a kisembereket vitathatatlan túlsúlyban levő oszlopait megfontolt szándékkal elzárni a fejlődés elől. A szellemi ember feladata, hogy ezt az elmaradt, nehezen mozduló, és nagy szegénységben élő magyar tömeget okos politikával, felvilágosítással, versenyképessé, mozgékonyvá, ellenállóvá tegye. Vagy gondolják a nép vezetői, hogyha a mi népünk alszik, akkor vele horkol a többi nép is: az előretörő szlávok, a szervezett és szívós németek, a szorgalmas szlovákok és az igénytelen, de ellenálló románok? A népek nagy rohamában, az előre haladók átlépnek az alvókra. Aki alszik, az egy kissé mindig halott is. A vojvodinai szerbség, mint kisebbség, fennmaradását annak köszönhetné, hogy sosem aludt, hanem tanult és a népszabadság szellemében szüntelenül fejlesztette harci erőit és kombattáns szervezeteit. Miért nem azoktól tanulunk, akik kijárták a kisebbségi sors iskoláját?

Hasonlóképpen szembe kell szállnom az ismét felbukkanó *local-couleur-ös elmélettel*, helyesebben annak *erőszakolásával*. A megboldogult Szenteleky Kornél ott követte e a hibát, hogy élete alkonyán, egész szegényes irodalmunkat a szabad fejlődés helyett mindenáron a local-couleur zsákutcájába akarta terelni. *Az irodalom, de semmiféle művészet, nem ismerhet el kötött szabályokat, mert az abban a pillanatban nem művészet, hanem reprodukció.* A tájszinezet és tájszellem »használatát« nem lehet előírni. Ám legyen az író, vagy

festő alkotásában local-couleur, ha a tájszinek és a tájszellem ellenállhatatlan erővel tör ki az alkotó művész benső lényéből. — vagyis ha *őszinte*, — *de rendeleltre*, vagy *rendelésre beleerőszakolni az alkotásba* a local-couleur, nem egyéb önámításnál, kegyes öncsalásnál. Ha ma nincsenek, vagy kevesen vannak, akiknek írásaiban a tájszinezet és a tájszellem élményszerű és ősztönös, bizonyos, hogy idővel megszületnek művészeink, akiknek alkotásaiban a *tájelke természetes hangon szólal meg*. Várjuk meg ezt nyugalommal...

Tárgyilagosan el kell ismernem D. E.-nek a középosztályunk pusztulásáról és felmorzsolódása okairól szóló megállapításait. Az illusztris cikkíró azt a reményét fejezi ki, hogy kisbirtokos osztályunkból fog kihajtani a középosztály új fája. A kisbirtokososztály — véleményem szerint — a földmegosztással inkább proletarizálódik, mint összeolvadással polgáriasul. Helyénvaló D. E.-nek az a megállapítása, hogy az új középosztályt feltétlenül a demokrácia szellemének és törvényeinek kell áthatnia. »Aki ebbe a folyamatba beletartozandónak nem érzi magát, hanem finnyáskodásból, vagy előkelősködésből, különállást kíván biztosítani magának, azt az ár, mint nem oda valót, használhatatlant s idejét multat, félretolja s a partra löki«. Milyen világos, mennyire a tényleges helyzet és a fejlődés feltartóztathatatlan irányának felismeréséből fakadnak ezek a szép sorok s milyen ellentétben állnak D. E. más kevésbé szabad-elvű megállapításaival.

Megnyugtató és a local-couleur korábbi kategorikus imperativusát csökkenti az a megjegyzése is, hogy fajtánk és irodalmunk eszménye tulajdonképpen az európai magasságba való feltörekvés. Igen, a fejlődésnek valóban ez a parancsa. Az európai emberiség, az egyetemes embertestvéri eszmény — meg a szemünk előtt s nem feltétlenül a faji szétaprozódás. Nemcsak a mi fajtánk, hanem minden nép felemelkedését, emberibb életét, jobb sorsát, nagyobb szabadságát, igazságosabb berendezkedését kívánjuk, mert a boldogságunkat mi is csak megelégedett és boldog népek körében lehetjük meg.

Egyelőre minden erőnket, minden magyar erőt, arra kell összpontosítanunk, hogy megszervezzük a munkát. Híviák össze a kultúregyesületek vezetőit, szellemi életünk hivatott tényezőit, szakértőinket, ifjúságunk képviselőit, írókat, művészeket, közgazdasági férfiakat, ismertessenek meg velük rugalmas programot s tegyék feladatukká, hogy ennek az eszmevilági műsornak megfelelően osszák ki a maguk körében a szerepeket és állítsák a magyar egészét az öntudatos, a valóság felismerésén alapuló fejlődés vonalába. Az irányító elv egysége, a kivétel a helyi igényekhez, viszonyokhoz, méretekhez és színvonalhoz alkalmazkodó legyen. Minden évben tartsanak ilyen kulturparlamentet, és minden évben fellesszék, hódítsák, s színvonalban emeljék a programot.

Egységesek-e a magyar írók? veti fel végül a kérdést dr. Drascóczy Ede. A kérdésre nem felel. Én megmondom: nem egységes-

sek! Nem tullendülő becsvágyból, lelki zavarból, hiuságból ered különbözőségük, hanem tehetségük arányából. Tagadhatatlan, hogy vannak igazi értékeink, s vannak a fejlődés állapotában lévő s még határozatlan előjelű íróink. És sok dilettánsunk. Egység nincs. Nem is fontos. Akiben visszhangzik a kor, aki érez és akiben a tehetség felelősséggel párosul, akinek van számunkra és mindenki számára komoly mondanivalója, az jelentkezni fog akármilyen a szemlélete. Az ajtót minden értékes művészi magyar írás számára nyitva kell tartani.

Szegedi Emil

Dal a kis emberről

*A kisember nem kíván mást, csak élni
És naponta jóllakni, ha szabad.
A kisembernek drága ez az élet,
Ha nincs is benne semmi fordulat.*

*Cecile Sorel kosztümjét sose látta
És Goetheről nem is hallott talán.
Nem dobta magát lágy fauteuil ölébe
Pezsgős éjszaka szédült hajnalán.*

*Nem ismeri a játshi ötlet kését,
Este fáradt s vajmi ritkán nevet.
A kisembernek mit sem nyújt az élet,
Amelyet oly önzetlenül szeret.*

*Az élettől cserébe nem kér semmit,
Csak azt, hogy várjon, még ne hagyja ott.
S ha tárna robban, vagy ha puska dörren
A kisember a legelső halott.*

BORSODI FERENC

F I N A L E

*Mióta fények paskolják a lelke,
S vérem a mámor ütemére száguld:
Sirtalan könnyek mögött önfeledten
Rejtett rim zenél, teltzengésű, ájult.*

*Tudom, e nagy szép önkivület lázát
S lélek lidércét a vég árnya hozza —
Szellemem kigyult szövétnekét rázzák
E késő utak a fénylő magosba...*

*Halkuló szívem e zengő dallama
Tudom, a végzet végső mosolya csak,
S tán ifjuságom hattyudala van a
Lobbant csillagban, a holt mélyek alatt — —*

*De könnyek réve és sorsa nem lehet:
Esős éjszakák, fátyolos gyászdobok,
Fülledt rángások, gyáva hörgés helyett
Valami messzi part kórusa zokog.*

*S egy nap, a fény és himporok ünnepén,
A végzet fordult serlegét kínálja —
S míg zug a harang s tömjéndus költemény:
Kacagva, mohón zuditja magába — —*

*S míg a fenkölt perc az Örökbe dobban,
Vérén a mámor és szenvedély remeg,
S ütemük harsog benne egyre jobban,
Hogy zengnek belé az égi nagy terek...*

DUDÁS KÁLMÁN fordítása

A FALÁBU TATÁR ANDRÁS

NOVELLA

A szél felkavarja a port és a magasba sodorja. A boszorkányok seprőnyélen lovagolnak, — mondják ilyenkor. Ha most a hold rávilágít a porfelhőkre, szinte érezni, hogy kezünkben a titkok kulcsa! De nem történik semmi, talán nincs is titka az éjszakának, csak az ember lelke keresi szüntelenül. Benépesíti még az eget is elképzeléseivel, az égi mezőt, ahol most terelik karámba a holdkaréjt az égi béresek, a csillagok. Mihelyt odaérnek az ég aljához, hajnal lesz.

De addig jódarab idő van még hátra.

Idegen, kabátos ember surran végig a poros utcákon. Mint az árnyék, úgy siet, lopakodik. Kocsmáról-kocsma-ra jár, feltűrt gal-lérja mögött olyan az arca a sápadt holdfényben, mint a kréta. Nem lehet jószándéku, aki így bujkál az éjszakában.

— Aki teheti, kerülje az éjszaka magányos vándorait, az olya-nokat, akiknek vastagon ül a por a cipőjükön, jeléül annak, hogy messziről jöttek. Aki pedig messziről jött, úgy is nyomtalanul tű-nik el az éjszakában.

Bancsák néni mintha ilyeneket mondott volna, lehet, hogy nem egészen ezt, mert már öregesen mozgott a nyelve és foghíjas is volt: nehezen lehetett érteni a szavát. Valamit mondott, motyogott, de azok hárman az asztalnál nem figyeltek nagyon rá. — Csak beszéljen a tekintetes asszony, nem zavarja ugysem az ő szavukat.

— Azt sose lehet tudni, kinek mi fáj — mondja az egyik s be-lebámul a lámpába.

Igazat szól, s az igazság után hallgatás következik. Mert az igazság unalmas, efelől nem lehet sok szót szaporítani.

Lehet, hogy ezért hallgatnak most ezek itt a kocsmasztal kö-rül. Vagy még mindig az iménti ember jár eszükben? A krétaképü, aki bejött, rendelt valamit, meg se itta a borát s máris szaladt!

Vitte a köpenye, meg a hirtelen támadt esti szél. Talán azon tündöttek, hol jár azóta? Vagy: hogy miért nézett szét olyan kutatón-közöttük, mintha keresne valakit.

— Na, nem isznak? — érdeklődik Bancsákné, hangjában szemrehányással, amely elítéli az absztinenciát.

— Adhat még hárommal — a szélről ülő mondja ezt, mert ismeri a kocsmázás iratlan szabályait: hogy ilyenkor, éjfél felé már nem illik üres pohár mellett üldögelni. Mert csak egy szavába kerül a vénasszonynak, hogy: fájromt emberek! — és már künn is vannak az utcán. »Hát jó, még hárommal.« Ülnek körben az asztalnál, keresik a szót, amely szépen elindítja majd a beszélgetést.

A nyitott ajtón beárad a szeptember. Már foga van a nyárnak. Ilyenkor este szelek kavargják a port. Messziről mintha mozdony bugna. Vagy csak a gyár gépe?

De mi ez a kopogás, amely az utca felől közeledik? Azt vélnéd, emberléptek ütemes muzsikája, — de mint a kikopott verki, csak minden második taktusa szól.

Ember furakodik be az ajtón. »Adjon Isten« — mondja — és már értjük, hol van a hiba a léptek kopogásában, mi tette olyan kísértetiesé: a pótláb taktusa, a falábé. Lihegve mondja a jóestét Tatár András, mint a randevuról elkésett ember. Fagyos »jóestét« a válasza. Tatár Andrásnak ez is elég. Mert csak olyan lödörgő koldusforma. Nem egész ember. Fából van a lába.

De mikor odakopog az asztalukhoz, s újból köszönti őket: »Adjon Isten emberek«, — csak rámered a tekintetük: ezzel meg mi van itt? Mert rá volt írva az arcára, hogy az imént történt vele valami, s most embert keres, embert, akivel közölni akarja, kijár hát neki az érdeklődés.

— Kopog-e még a faláb, András bácsi? — kérdik.

Hallgatás után mondja csak, amikor már leült:

— Hát hiszen kopog az, hallhattátok. De már nem sokáig — teszi hozzá titokzatosan.

Összehuzza a szemét és hunyorit vele. Ugy vélnéd: tud valamit az öreg!

De ez a kacsintás most csak Bancsáknénak szól, és annyit jelent, van pénzem, vendég vagyok, gyere hát elő öregasszony, kérdezd meg illendően a vendéget: tetszik parancsolni Tatár bácsi?! Bor, ér, pálinka vagy esetleg kracherli?

A hunyorításra Bancsákné elő is jött: nem kínálta ugyan felsorolva az italokat, csak hozzákapcsolta az új vendéget a társasághoz, kérdezvén:

— Negyediket?

Vagyis: a három pohár mellé még egy negyediket. Mire Tatár András szertartásosan, kimérten bolintott. Így, így, ez a dolgok rendje, amikor néki pénze van. Ha nincs, elmarad a kacsintás —

s Tatár András szeme mint a beteg macskáé, a sarokban köt ki: ha adtok italt, nagyon jó, ha nem adtok, az is.

✱

Hosszu szünet után, amikor már ittak egyet, akkor folytatják csak a szót:

— Hát hogy is vagyunk azzal a kopogással? Csak nem készül kend a föld alá, és ez lenne a halotti tor, előlegbe?

— Nem úgy értettem, hanem hogy táncba még majd.

— Félábbal?

— Nem a, kettővel.

— Hát hun a másik, mutassa?

— A másik? — Tatár András körül néz, mintha mérlegelné: érdemes ezekre titkot bizni, azután mégis kimondja:

— Az majd csak most nő ki!

No ugye, hogy bolondság az ilyen beszéd? Vagy tréfa, mert hogy nőhet ki egy láb, mikor egyszer levágták? De a tréfára, ha már felültek neki, tréfával kell válaszolni.

— Talán táltos-zsirral kenegeti kend?

Jól esik nevetni, velük nevet Tatár András is. De aztán szája teszi az ujját. Ez hallgatást parancsol. Mert a szeme sarkából észrevette, hogy odafigyel ám Bancsákné is.

Mégis csak rejteget valamit az öreg — gondolják.

✱

Fagyos arccal isszák a pálinkát.

— Egészen biztos, hogy titka van Tatár Andrásnak — jár fejükben, — mert sok a pénze. Akinek pedig szegény ember létére sok a pénze, az titkot rejteget. — Lehet, hogy holnap valamenynyien csendőrkékre kerülnek — gondolják, zavarosan elrévedő tekintettel — de a fene bájja, egyelőre isznak.

✱

Messze járnak már, a harmadik kocsmában. Itt már nem Bancsákné ismerős tekintete méri végig őket. Idegen vidék ez, biztonságosabb a titkok számára.

Belemelegszik az öreg is. Egyre jobban. Szól a »harmonika« is. Ugyhogy az embernek kedve támad kitáncolni a terem közepére, a muzsika elé. Aztán csak kurjantani kell egyet valakinek, s kész a dárídó. De ha az éplábuak nem kezdik. Tatár András nem szokhet féltalpára a hatvan esztendejével.

Aztán úgy érzi, hogy ez nem mehet így tovább! Beszélnie kell, meg kell szólalnia. Mert ezek nem kérdezik. Akár reggelig is itt ülhet velük, akkor sem tudakolják: honnan a pénz? Konok fajta, ismeri mindegyiket. Konok kubikusfajta. Most ugyan gyári emberek, de ott van a lelkükben kitörölhetetlenül a Tisza-part agyagos földje. S ott a talicska nyoma a markukon. Zárkóztottan és konokul ülnek. A pénz, a fizetés máma Tatár András dolga. Eleget ült a nyakukon, egyszer ő is fizethet. A pénzhez semmi közük, hát nem is kérdezik.

De kell, hogy reájuk tartozzék! Tatár András most így kívánja. Odavonja hát maga mellé a szélesfejűt, aki balján ül, s félhangosan a fülébe sugja: »Te Vince, van ám pénzem.«

Amaz csak hunyorít s hümmöget: »Hát látom« — de nem kerdéné a világért sem: honnan. Csak a szeme árulja el: Valami bolondot tehetett kelmed.

Hát ez az, mindiárt erre gondolnak. Ezt a gondolatot pedig meg kell ölteni, még csirájában elfojtani. Rádől hát az asztalra, s jelentősen mondja:

— Van, mert találtam az ut szélén.

Hát így is jó. Sőt éppen így jó. Mert akad még csoda, az ember az ut szélén is találhat pénzt. Az utságban is lehet ilvesmit olvasni.

— Pénzt talált az öreg — sugja később a szélesképű a másíknak. Amaz meg csak szótlanul néz maga elé, de az arcáról le lehet olvasni: Hát az is lehet.

✱

Egymást támogatva, s egyet-egyet kuriantva vonulnak tovább. Az öreg megint azt a bolondságot hajtogatja a lábáról:

— Meglásd gyerek, kinől holnap — a krétaképű mondta.

— Azt mondta?

Egymásra néznek, s az öreg érzi, hogy bakot lött. — De minek is járt el a szája. — A másik nem is csodálkozik. Most gyorsan valami hazugsággal elébe kellene vágni. De nem megy. Az italos ember fecsegési vágya tovább beszélgeti.

— Te, Vince! — mondja nehézkesen és körülnéz. A másik kettő azonban mintha nyomtalanul eltűnt volna. Egészen egyedül állnak a holdfényes éjszakában.

— Mert neked éppen megmondom...

Mért éppen neki? Egyszerűen azért, mert mellette van. A részeg ember szava ez. A részegé, aki a mellette levőt barátának érzi.

— Tudod, eladtam a nevemet. Hallod-e? A nevemet.

✱

Bolondság! Az ember részeg fejével bolondokat fecseg. Nem muszáj holnap rá visszaemlékezni. (Mert észreveszi, hogy a másik részegségében is kutaton néz rá.)

Furcsa mese következik. Szerepel benne a sápadtképű éjszakai vándor s az utcasarok, ahol ez rászólt: »Hé, hallia-e kend? Van-e valami irás a nevérl, amit nékem eladhatna?«

Bolond dolog mi? Hogy az ő neve még pénzt ér, s hogy az ő nevéért még pénzt ígérnek...

Hát szó sincs róla: a nevét még csak odaadja az ember jó pénzért, ha az életét, ezt a féllábu, nyomorult életét nem is. — Csodálatos bolond vásár! Mi?

Tatár András így mondja el:

— Eladtam néki testvér az írást, melyen ki volt írva a nevem. Hogy miért? Azt bizony nem tudom. Kellett neki. Az övével ta-

lán baj volt. Vagy szökött valahová. — Szökött az én nevemmel, Tatár András nevével. — Megvette az írást — úgy igaz testvér, mintahogy egy Isten van az égben.

Aztán, mint végső tromfot, a másik fülébe sugja:

— Ezrest adott!

Halkan mondja ezt, mégis mintha zugna, olyan súlyos a szó. Azután hirtelen mozdulattal a másik melléhez kap, s megragadja a kabátja szélét. Amaz nem tud védekezni. Szinte felemelkedik a levegőbe. — Hiába vasmarka van az öregnek.

— Ezrest adott, hallod-e? — sugja sziszegve.

Talán csak azért teszi mindezt, hogy amaz megérezze benne a vaserőt. A vasból formázott kezét, mely mindenre képes, ha kell, De lehet, hogy csak felindulásában tesz így Tatár András. Mert már könyököl is a másikra, mintha támogatást keresne. Szinte sirva mondja:

— Ezt vártam én, ezt az ezrest. Nyolcszázért lábat adnak a doktorok. Géplábat, olyan emberformájut, tudod.

Nincsenek csodák. Csak az ember lelke keresi azokat szüntelenül. Mert hol itt a titok? Valaki ezrest adott Tatár Andrásnak. Ezrest, a nevéért. Nem tiszta sor ez?

Hát nem egészen tiszta. Még akkor sem, ha van benne valami igaz. Nem mintha Vince kételkednék a történetben, vagy a sápadtképzű létezésében, akit ő is látott bolond futásában, a Bancsákné kocsmájában. A pénzt is látta Tatár Andrásnál. Ez mind igaz, csak mégsem tudni, mi igaz az egészből.

Ugy ül a hainál csikja az ég alján, mint a megváltás.

Apró csárdákban, az ut mentén, marakodó cigányzenészek osztják a koncot. Kocsmárosok duzzadt erszényébe új százasok kerültek, furcsa dicséretet hangoztatva mindenfelé bizonyos soha-sem-hallott Tatár Andrásnak. Azt mesélték, hogy a fállábu, koldusformájú szaszt terített a padlóra, s a részegségtől üvöltözve táncolta körül. Közben azt kiáltozta: »Mondd meg, hej, mondd meg mindenkinek, hogy Tatár András járt itt, a fállábu zugsfűher a huszonhármastól.« Meg: »Holnapra kinől a lábam!«

De ezek mind olyan zavaros dolgok. Az egyedüli valóság a sok szétszórt százás.

Az ut mentén, az apró csárdákban, elfújják a petróleumlámpákat, mert nemsokára nagyobb csoda világít: maga a fenséges nap. A napvilág pedig szétfavarja a lidérceket, meg a sok bolondságot, s az éjszakai emberek visszabujnak kuckóikba. Mire délutánra fel-tápaszkodnak súlyos, mámoros álmukból, ugyan ki emlékezik már az éjszaka lidércnyomására! Arra, hogy a pislákoló szemű apró ut-

menti csárdákban egy féllábu elverte, elszórta az utolsó százását is.

✱

Azt mondtam: nincsenek csodák. Hát nincsenek is. Csak az ember lelkében teremnek s virágoznak. Mert abban semmi csoda sincs, hogy Tatár András pénzt kapott. Csak utána kellene sietni a bolondul tovaszaladó krétaképűnek, akit köpönyegével elsodort a szél. Vagy át kellene kutatni a Tisza fenekét s intézkedni, gyorsan mindenfelé — telefonozni, táviratozni, hogy szakadatlanul szőljanak, sikoltozzanak, kiabáljanak a csengők — s mindenkit fellármázni: Hogy itt valami történt Tatár Andrással vagy a krétaképűvel. Meg kellene őket keríteni, kikérdezni, kivallatni — átszűrni a rejtelmes, holdfényes éjszakát, mert itt valami borzalmas történt.

✱

Azt mondtam: nincsenek titkok. Talán mégis vannak. Csak az izzó napfényben semmit sem látni belőlük. Egyedül Tatár Andrást, aki lehajtott fejjel, ott támolyog a harmadik határban, nyomorék féllábvál ide-oda botladozva, s megroskadva cipeve keresztjét.

Markovich Mihály

T I S Z T A A J Á N D É K

Szeme huszéves, a haja negyven, szája erős, fogaival kemény férfi tusákról árulkodik. Szavai ezer zugát tárják fel elmúlt életének: titkos folyosókat, kincsekkel megrakott kamrákat, hétlakattal lezárt ajtókat. Emlékezetének padlása tele pókálós csodával, mit valaha szeretett, de azóta megunt, elhajított. Láthatóan nem felejt el semmit, van néhány üvegkoporsója is, lehunyt szemű, fehér, törékeny asszonnyal, akik szintén elmúltak, de ha az élet-ráarkta kérégek szívén megrepedeznek, emléküik visszajár, illatuk körötte szálldos. Most is rájuk gondol, szavával őket idézi, simogatja — mesél. Szeretettel — önmagáról is — olyan természetesen, mint a gyermek.

— Én szeretem magamat, mert amit szerethetek, mind magamon át szeretem. Csókos asszonyi szája, jó bor, muzsika... nem is vontam én meg magamtól soha semmit. Jól élni, szépen élni: mindig ezt kerestem. Mások gyűjtöttek, kapargattak — dolgoztam én is, de amit kerestem el is költöttem.

Huszéves szeme megcsillant, cigarettára gyújtott. Kabátzsebéből rázta ki a papirdobozt.

— Száva — gondolta az asszony. — De az is lehet, hogy Dráva. Csak abban volt bizonyos, hogy nem Vardár. A Vardárt úgy

meglátja az ember, mint a báli cipőt vagy a disznóbőr keztyűt. Vannak dolgok, amiket csak azért tartunk márkásnak, mert drága.

Szívta a cigarettát és a füstpárán keresztül az asszonyt nézte, akihez beszélt. Körmein megérezte az asszony tekintetét, zavarba jött és tiz ujjával beleturt dus szókeezüst haiába.

— Két napja uton vagyok, jól fog esni a fürdőszoba...

Viharvert pumpnadrágiát előkelő gesztussal huzta fel, ahogy nyugtalanul helyet változtatott. Kár volt a fáradsáért, a pumpnadrágon sulyosabb műtéttel sem lehetett már segíteni.

Életpiros arca harmincévesnél nem mutatta idősebbnek, de a szeme sarkában huncutkodó mosolyráncok, néha a negyvenötéves férfi sokat átélt szarkalábjaivá mélyültek.

Ujabb cigarettára gyújtott s azt mondta:

— Amiről nem muszáj, nem mondok le soha.

Lehet ugyan, hogy közben arra gondolt, hogy ennek ellenére is, mennyi mindenről le kell mondania. Mindenesetre úgy fogta fel, hogy önként mond le az élet különféle örömeiről, ha már éppen arra kerül a sor.

— Ha akartam volna, ma villám lehetne Topcsideren s kötegszámra részvényem. De számomra a függetlenség az első és a becsület.

— Mindég a magam ura voltam — folytatta — akkor is, amidőn kétszázholdon gazdálkodtam, akkor is, amidőn az árverésből megmaradt pénzen nagykereskedést nyitottam. Saját autóm volt. S amikor már semmim sem maradt, csak az autóm, akkor is a magam ura voltam. Mnt sofför is pompásan megéltem.

S harmincéves fogait megvillogtatta hozzá. — Aztán az autóm is elvitték azok a fránya fináncok...

S gyermekszemeivel kicsit reménytelenre váltan nézte az asszonyt, aki illő csodálkozással hallgatta a szenzációs élettörténetet, de egyébként semmi különösebb érzelmet sem mutatott az életművész iránt. Ez elkedvetlenítette a férfit. Szeretett volna valami meglepőt mondani, hogy kizökkentse a nőt zárkózottságából. Kis mélységet akart, az érdeklődés medrét szakadékosabbá, izgalmasabbá tenni. Azt akarta, hogy a nő kérdezzen.

— Asszonyom, talán nem is hallgat a szavaimra?

— Ott tartott, hogy az autója is eluszott...

— Hát amikor az autóm is elvitték, megházasodtam...

Az asszony felkacagott. Igazán, szívből. A férfi boldog mosollyal fogadta a váratlan sikert. Most érezte először, hogy a házasság növelte a tekintélyét. Végre feloldódott a makacs közöny, és a nő megkérdezte:

— Na és ezzel rendbe jött minden?

A férfi mélyet sóhajtott:

— Szegény, jó kis feleségem... Állandóan betegeskedik...

Mosolyráncai újra elsimultak, csak homloka felhősödött el, mint a nyárvégi alkonyat.

Minden gesztusa azt jelezte, hogy itt van a kutya elásva. Mély csend, kifáradt sóhaj, aztán a két kar megfeszülve, erejét ropogtatta.

A fiatalos szemek kértek, panaszkodtak, kívántak, s ez a furcsa éhesség nehezézte tette a levegőt.

— Sokat dolgozom, minden orvosságra, szanatóriumra megy el.

Mintha pillanatra hazarepült volna. Így, lecsukott szemekkel olyan gondterhelt volt az arca, mint valami fáradt, negyvenötéves férfié. Azután újra az asszonyra nyitotta tekintetét. Hiába, nem tudott róla lemondani. — De miért is mondana le? — A jobbért a drágábbért többet kell küzdeni. Semmi sem hull magától az ember ölébe.

Hirtelen elégedetlenség támadt benne a külseje miatt. A nők ilyesmire oly sokat adnak.

— Csak annyi időm lesz, hogy átöltözzem. Ma még egy banket-ten kell résztvennem — jegyezte meg hanyagul.

Kinézett az ablakon. Közeledett a városhoz, ahol le kellett szállnia. A nő tovább utazik... Az illatos, ápolt nő. Jó lett volna vele maradni... De milyen badarságokról is ábrándozik. S mi mindent nem fecsegett össze. Csak azért, hogy meghódítsa. Utólag nagyon restelte. A nő biztosan kineveti majd, ha leszáll. Ugy kifordította magamagát, mint valami ócska kabátot. Minden titkát kibeszélte. Utálatos volt, szégyentelen, férfiatlan. Csak azért, mert azt hitte, hogy itt eredményt ér el, s valamibe pillanatra megkapaszkodhatik. Valamibe, mielőtt zuhanni kezdene a tovatűnő napsugaras életből a semmibe, a sötétségbe.

Arca váratlanul ötvenéves lett. A szája is hirtelen megöregedett. Csak most látszott rajta, hogy milyen ősz és csanzott a haja. Az asszony riadtan nézte. Nehéz nyomást érzett. Mintha a férfi minden gondja, bánata lelkére sulyosodott volna.

Szemük találkozott. A lélek pillanatnyi, süket csendje minden zajt elnyelt körülöttük. Kattogást, robogást, fűttyőt, emberlavinát. S ekkor halkan megszólalt az asszony. A hangja lágy volt, puhá, megereszkedett. Olyan, mint az őszharmatos gyenge fű.

— Mondja... miért akar nekem tetszeni?

A felelet úgy szakadt ki, mint tűzhányóból a láva, s mindent elborított.

— Nem tudom, csak akarok, nagyon... kimondhatatlanul.

S férfiszemei nedvesen csillogtak.

— Meg szeretném csókolni — tette utána.

Az asszony a kertek orgonabokrait nézte, a piros és sárga tulipánokat, melyek úgy elszaladtak, mint a tűnő pillanat. — Minden jön, siet, tovafut, de a szem irisze a lélek kertjébe ment át mégis minden tiszta ajándékot — Tekintete tétován a férfire hullott, akiből nem látott már semmi mást, mint a feléje hajló lelket, mely menteni akart valamit a maga számára az elrohogó pillanathból. Valami ajándékot, amit érdemes megőrizni. Tiszta ajándékot.

— Hát — akkor csókoljon meg...

Az asszony nem tekintett a leszálló férfi után. Érezte ereiben a lüktető vérkeringést, s szemébe könny szivárgott, amint ölőbe ejtett kezeire nézett, melyek még nedvesek voltak a férficsóktól.

A MÉRGEZETT TOLL FILOZÓFIÁJA

Hosszu idő után ismét egészséges tisztulási folyamatot figyelhetünk meg a jugoszláviai magyar kisebbség irodalmi, szellemi, művészeti és küzművelődési életében. A folyamatot, amely nem nélkülözi az irányokat megjelölő törekvéseket, és a vihart, amely ezek nyomán eddig sosem tapasztalt erővel zúdult fel, kétségtelenül az új »Kalangya« indította el. Pezseg és viharzik körülöttünk a soká megdöbbenően kihalt irodalmi-szellemi táj, s mintha csoda történt volna, megszólalnak a némák s a szellem szélütöttjei. Ez a homokos-álmos világ, máról-holnapra megelevenedett, s alig van gondolkodó agy, felelősséget ismerő lélek, amely ne érezné a cselekvés izmokat remegtető, szellemet felgyújtó szükségességét.

Mi történt? Milyen légköri változások, milyen érzékentuli folyamatok, milyen szellemvilági földrengések játszódtak le körülöttünk, hogy ilyen hirtelen azoknak is szívügyükké vált az irodalom, a könyv, a betű, a szó, az eszme és a kritika, akik eddig következetesen tagadták pusztá létüket s »előkelő idegenek« módjára távoltartották magukat minden szellemi mozgalmunktól?

Mi történt, hogy önérzettel és sorstudattal álltak mellénk né, melyek, akik eddig visszariadak a harctól és a felelősség-vállalástól, míg mások mérgezett tollal igyekeznek leszurni a Kalangyát és azt a becsületes szellemtisztító mozgalmat, melyet utjára indított.

Beszélni kell erről, mert a harc, amely nyiltan és alattomosan megindult, sokféle veszélyt rejt magában, elsősorban, hogy ezek az intrikálók megbontják a magyarság különben is kuszált sorait s lehetetlenné tesznek minden jószándéku munkát, minden összefogást, s eleve eredménytelenségre ítélnék minden szépakarást. Hangsúlyozzuk: a Kalangya nem a jóindulatu bírálattól fél,ilyent egyenesen kíván, hanem a közösség-ellenes, sorvasztó cselszövésektől, melyeknek célja a magyar közönség előtt lerontani a magyar írás hitelét.

A Kalangya midőn néhány hónapi kényszerű szünetelés után szerényebb terjedelemben, de igényesebb célkitűzéssel uiból megjelent, szellemi és irodalmi életünket romokban találta. Jóindulatu, de szigorú és tisztító kritika hiányában a szellemi táj elbozótosodott. Vad hajtások, dudvák lepték el, melyeket ki kell irtani, hogy az alattuk sarjadzó nemesebb növényzet levegőhöz és élethez jusson. Az történt ugyanis, hogy részben a magasabb szempontokat nem igénylő napilapok, részben a rövidéletű, üzleties folyóiratok, hetilapok, s más sajtóorgánumok hasábjain az érdek, a versengés, a kritikátlanság, gyakran a hozzánemértés évekig tartó konjunkturájában az irodalmároknak egy olyan elképzelhetetlen és fegyelmezetlen serege burjánzott ki, hogy ezt a bozótot ma szinte lehetetlen átiárni.

Aki ehhez az álirodalmi őserdőhöz igényekkel, a tisztító és nevelő bírálat eszközeivel, a művészi mérték és magasabb szempont kívánalmaival közeledik, lehurrogják, megmarják, átkozzák. Megmondjuk nyíltan: íróink egy része — éppen a kevésbé értékes és tehetségesek — nem türi a bírálatot. Ezek abban a meggyőződésben élnek, — mert ezt a meggyőződést nevelték beléjük, — hogy amit alkotnak, tökéletes. Még a legiobb szándéku bírálatot is elutasítják, »illetéktelenség« címén. (Természetesen ezt az »illetéktelenséget« ezek az öncsinálta írók, maguk mondják ki.) Nagyon kevés azoknak a száma, aki önmaguknál magasabb fórumot hajlandók elismerni, s valamely művészi, vagy irodalom-esztétikai elvet magukévá tudnak tenni. A Kalangya szerkesztői azonban tisztában voltak azzal, hogy a dilettantizmus elleni hadjáratukban igen erős, eszközökben nem válogatós, szívós és nagyszámu ellenféllel találják szemben magukat. Akiben nem szilárd a meggyőződés, hogy igenis lehet a vidékiesnél magasabbrendű, tisztább és értékesebb irodalmi életet teremteni, az abban a pillanathban visszarettent volna vállalkozásától, amint a mükedvelők kórusa felzugott. Aki azonban hiszi és hirdeti, hogy megnemalkuvó akarattal, a cél elérése érdekében kíváncsi szigorúsággal, kiválasztással, a tehetség felkarolásával és helyes irányításával, a művészetlen és a gics kigyomlálásával meg lehet teremteni az egyenes fejlődés feltételeit, nem rettenhet vissza még akkor sem, ha olyan eszközökkel és olyan lovagiatlan formában támadják, hogy az már közel jár az árulás-hoz.

Az egyik elégedetlen szerint a Kalangya stílusa, szempontjai, elvei és cikkei túl magasak, túlnehezek. A másik azt veti a szemünkre, hogy még mindig nem elég magas a színvonalunk. Vannak, akik 48 oldalról szednek össze sajtóhibákat, tollbotlásokat, idegen szavakat, s azokat egymás mellé ragasztva megállapítják, hogy a Kalangya írói nem tudnak magyarul. Akad olyan is, aki kétségbevonja a szerkesztő elemi jogait: hogy visszaadhassa azt az írást, amely esztétikailag nem tetszik, szempontjaival, a lap irányával nem egyezik, vagy pedig egyenesen rossz és művészetlen. Mások ikes ígére s helyes magyarság elleni hibákra vadász-

nak, anélkül, hogy ismernék az új helyesírást s nyelvszabályokat. Van olyan »kritikusunk« is, aki szerint a Kalangyának nincs iránya és világnézete, nincsenek vezérlő szempontjai. Mások szerint az a baj, hogy a Kalangya helyet ad minden írásnak, akármilyen a belőle kisugárzó életszemlélet. Ez így is van. Első követelmény: aki ír, művészettel, hittel, építő szándékkal fogjon tollat. Az a vád is kitalálás, hogy a Kalangya lehanyaglott. Az indulásnál 245 előfizető volt, ebből 48-an, akik azelőtt sem érdeklődtek a mi ügyeink iránt, visszaküldik, de helyettük újak jelentkeztek s ma a Kalangya előfizetőinek száma 275. Ezek el is olvassák. Az előfizetési díjat pedig sosem kell perelni, mint a múltban. Állítjuk, hogy a Kalangyát akkor hevertették felvágatlanul, amikor válogatás nélkül; majdnem minden beküldött írást leköszöltek. Az egészen selejteket is.

Azok, akik munkánkat szeretettel figyelik, s tudják, hogy mennyi külső és belső akadályt kell leküzdenie egy magyar folyóiratnak, tisztában vannak azzal is, hogy még az ut elején tartunk. Sem formában, sem terjedelmében, sem az anyag elosztásában a Kalangya nem végleges. Lépésről-lépésre haladunk a kitűzött cél felé, s mindenekelőtt azt szeretnők elérni, hogy a magyar olvasó magasabb igényekkel vegye kezébe a folyóiratot, s írónk több önkritikával, gonddal és érzékkel, a leírt szó nagyobb felelősségének tudatával, művészi alkossanak. A Kalangya a megkezdett úton nem fog megállni, még az avatatlan s szemmeláthatóan rosszindulatból fakadó támadások pergőtűzében is kitart eredeti álláspontja mellett, hogy nem mennyiségi, hanem minőségi munkára van szükség. Ennek a magasabb igényekre törő, sokaknak talán nem rokonszenves, de elkerülhetetlenül szükséges törekvésnek lesznek írói hűségükben megbántott, és ezért fullánkot eresztő »mártirjai«, de hisszük, hogy az igazán tehetségesek közül legalább ugyanannyian akadnak, akik örömmel üdvözlik mozgalmunkat, amelynek jelszava: az érték védelmében, a dilettantizmus ellen. A Kalangya soha nem fog igazi értékeket mellőzni. Az igazi tehetség, az elhivatottság nálunk tárt ajtókra, segítő szándékra, a legmesszebbmenő istápolásra talál. Magasabb mértékkel akarunk mérni, hogy csatlakozhassunk ahhoz a magyar irodalmi és művészeti színvonalhoz, amely fokozatosan elismerésre talál széles Európában. Az igazi írókkal szemben kényes igényekkel lépünk fel, hogy megismerjenek és elismerjenek bennünket. Ez azonban addig nem lehetséges, míg több a dilettáns, mint az író. Mert ők okozták már eddig is a legsúlyosabb károkat, miattuk veszítettük el hitelünket, itt is, Magyarországon is. Ezek a magyar írók ássák alá irodalmi és közművelődési életünk tekintélyét, ezek riasztják el a közönséget, ezek veszik el a becsülettel és felelősséggel dolgozók kedvét, ők tervezik az összeesküvéseket a magyar kisebbségi szervezetei ellen, s ők bomlasztják összetartásunkat. Súlyos szavak ezek, de kérdezzük: magyar cselekedet az, ha egy akár milyen jelentéktelen, de magyarul megjelenő lapban egy magyar, egy másik magyar nem magyar hangzású családi nevébe köt bele!

Petőfi mi volt? És Herczeg Ferenc, Szenteleky, Rákosi, Gárdonyi, Heltai, Molnár Ferenc és még egész sereg, nagy és halhatatlan magyar? Egyesek ugylátszik, azt hiszik, hogy magyar szolidaritás az, ha azok malmára hajtják a vizet, akik különben is azt hányják a szemünkre, hogy itt senki sem magyar. Ha gondolják, hogy ez magyar cselekedet, csak folytassák. Habár nem izléses, ellenkezően csunya, és kiméletlen merénylet egységünk ellen, az egyéni törtetés és alantas módon való érvényesülni akarás gonosz megjelenése, amely nem vezet célra, csak bomlaszt. Az ilven modorárt mindig és mindenütt, de különösen kisebbségi sorsban tud iszonyuan pusztítani, mert ezer és ezer nem magyaros nevü, de magyarul érző, derék polgártársunknak lelkében fakaszt keserü, elriasztó érzéseket.

Hiuságukban megbántott, egyéni érdekeikben sértett embereknek ezek az ujabban egyre gyakoribb felhorkanásai és apró gonoszkodásai az egész kisebbségi magyarság szolidarizmusa ellen, nem fognak bennünket megállítani azon az uton, amelyen elindultunk s amelyről azt hisszük egyenes, becsületes, célravezető és magyar.

SZARAJEVÓI EMLÉK

*Hirtelen alkony. Zajtalan jött s korán,
most tüzeket rak tar hegyek homlokán.*

*Merev, rozsdaszin meredélyek alatt
csapkod az élet: tág katlanba szakadt,*

*eleven csoda. Döng, színlik, kavarog. —
Ez itt még Kelet, tünt török századok*

*tarka tanuja: csarsija, zaj, fezek,
turbános kövek — dohos falak megett:*

*apró temetők... karcsu minarettek,
mint égnek szegzett gerelyek merednek.*

**Feredzsás nők, vak, sűrű sikátorok. —
A tulsó parton már Nyugat zeng, dobog.**

**Egy hid amott a multba réveszt vissza,
ott gyulladt ki az őrült kataklizma...**

**Pazar paloták, transzparenszek, hidak,
az este barna tövén úgy látszik csak,**

**mint tiszta gyermek, hogyha hazaáhit,
— Egy költő járt itt, borongott bánaton,**

**csodán, szerelmen, és mindig hazafájt
idegen lelke... sóvárgta a magányt,**

**idézte földje szikár jegenyéit,
sudaruk fénye annyi but megszépít...**

**egy drága anya árva rózsafáit,
mint tiszta gyermek, hogyha hazaáhit**

**s könnyesen vágyta sok zuzmarás éjjel,
hogy betakarja halkuló szívével...**

**Egy nevet rajzolt százszor a homokba
s egy arc derengett fel róla ragyogva.**

**Megértette ő Nyugatot, Keletet,
de nyugtalanul mindig mást keresett, —**

**mint gyógyulást, úgy sóvárgta a magányt
s lelke szeretni mindig csak hazajárt...**

DUDÁS KÁLMÁN

S U G Á R T Ö R É S

Erő kalászkok hónapjának ajándékai esnek a földre.

A magasba vágyó jegenyék fölött a hold is a megszegett kenyeret példázza, s kéjes borzongással úgy fehéredik, mintha egy fekete angyal lopta volna szívnék a mellére.

Csillagpettyes selyemterítőt emelgetnek a vizek, szerelmes árnyékokat álmodnak maguk elé a fák, s egy-egy ciripelő tücsköt majd úgy tör az igyekezet, mintha ez volna zsoldja annak, hogy darabokra nem hull a világ.

Olyan este van, hogy a lebbenő fohász szelét is megérzi a levél, és a virágok sujtó szaga mintha pilleszárnyakkal röptetne keresztül-kasul a csendben.

Az órák kilencet ütnek, s az emberek benn a lámpa világánál a cigányokkal példálózni, akik hamar szétlopkodják az éjszakát.

A Boldog-kocsmá ajtájának cífra csikorgása két legényt kísér ki muzsikájával az utcára.

Már dülöngélő állapotban érzik nagyon szilárdnak és erősnek a földet s megállva az utcán úgy sodorják a cigarettát, mint akiknek bőven futja az időből s nagy terveket tartogat az éj.

— Korán van még, pajtás, — vélekedik az egyik és sercegő, nagy szippantással lángpirosra szívné kész cigarettája hegyén a paraszt.

A másik a rosszul sodort égő szívni valót gyógyítja egy utólagos nyálazással, de a komoly igyekezetben is egyet-ért cimborájával.

— Kilenc óra sincs talán.

— Valamit ki kéne eszelnünk, hallod-e,

— Csak eszeld. A többi majd én is vállalom.

Eltűnődnek egy darabig s tesznek néhány lépést. Vérükben lőket a bor ereje s láztatja őket, hogy porrá törhetik a világot is ha kell.

— Valakit megverünk, a vérit eresztjük, ha belénk köt.

— Keritsd elő s bökj felé. Meglásd: kevés dolgod lesz vele.

Az utca azonban csöndes, nincs járókelő, legföljebb ha egy-egy vén asszony vagy kölyök vesz el mellettük.

Megállnak megint. Az egyik vihogni kezd s úgy mered a másik szemébe, rá erőltenedve, mintha rajta mulatna.

— Kivánod-e még a bort, testvér?

— Ha te: igen, én se mondok rá mást.

— Hát veszünk egy üveg bort, aztán bekéredzünk a Palotás Piroshoz.

Palotás Piros arcára kevés szép vonást rajzoltak az angyalok. Nem igen táncolnak vele s nem néznek rá, legföljebb tréfacsinálás hoz jó a személye. De ő a tréfában sem látja a mókát s hajlik mindenre, úgyahogy mutatja a helyzet.

— Ez jó. Elmegyünk a Palotás Piroshoz.

Ingerli őket az ötlet, szinte fürgébbek lesznek tőle.

— Csufot teszünk rajta.

— Azt. Hónap mindenki ezen nevet a faluban.

Utközben még akad világos kocsmá, belábatlankodnak egy üveg borért. Hónuk alá csapják s mennek célátóan a falu vége felé.

Palotás Pirosék ablaka már sötét, de bennük az itéletnek csak annyi a mondanivalója, hogy megérkeztek valahova. Megkopogtatják az ablakot. A fölgyülő fény nyomban elárulja, hogy piros vászonzól szabták az ablak függönyét.

— Ki az?

Az árnyékról ítélve meg a Piros motoszkál a lámpánál.

— Mi vónánk itt egy pár szóra.

A függöny megtörésén belesnek mind a ketten s furcsának találják magukban, hogy az asszonyi hálóing formája megejtő aláhullásával eddig még nem lebbent meg a képzeletükben.

A hang most közvetlenül az ablak mellől út ki. Palotás Piros ismerős szava szól.

— A nevüket mondják má!

Egy kis csönd, aztán remegve beszél az egyik

— Csala Illés vagyok.

S nyomban mellé a másik is:

— Én Szegi Matyi vagyok.

Erre aztán egy kis izgató kapkodás lesz benn. Palotás Piros alkalmasint öltözik, és megtárgyalja szülei a nem várt vendéglátást. Azok persze fennakadás nélkül rábizzák az ügyet. A csunya lány esze mindig olyan, hogy jobban tud vigyázni, mint az, aki szép is.

A konyhaajtó zárja megkattan, s utána a kis kapu is.

— Csuffá tesszük — mondja Csala Illés.

— Elbánunk vele, — röhögi magában Szigeti Matyi.

A kapu nyílik és Piros lámpával vezeti be őket a kamrába.

— Üljönék le.

Csala Illés bátrabb a szóban, értve a hazugságot is. Menti a helyzetet, úgyhogy komolynak lássék, és mégis tréfa is lehessen belőle.

— Vasárnap óta, amikor az a bál vót, gondolunk rád, Piros, én meg a cimborám. Most itt vagyunk, de maradunk is valamedig, ha nem zavarasz ki minket.

Szegi Matyi csak bólogat hozzá, de Piros nem is véli sejteni a fonákját. A megtöltött üveg már az asztalon van, a legények a kiságyon ülnek egymás mellett, ő velük szemben egy konyhai padon, s mindez neki egyszerre olyan természetes, hogy a két vendég is lát belőle s fészkelődni kezd.

— Bort is hoztunk, jó lesz nyelv alá harmatnak, — mondja zavartan Matyi, és rápillant az üvegre.

Meglepi őket, hogy a lány okosan észbe kap rá, pedig semmi figyelmeztetést nem rejtettek a szóba. Kirepül az ajtón, egy kis csörrenés még hallik a konyhából, s két tiszta pohárral tér vissza.

Leteszi az asztalra, tölt is az üvegből, s közben egy mosolygás halványlik el az arcán.

— Akkor csak kezdjék el szépen.

Koccintanak és isznak. Meg is izzadnak bele, s pirosak mint a mezei pipacs. Nagyon röstellik, hogy kezükben reszket a pohár, s ültükben épen a legrosszabb helyen le is locsolják magukat.

Összeszorítják a lábukat és gyötrő félszegséggel ülnek mozdulatlanul.

Piros szeme odales és a szája megint elárulja az elfojtott mosolygást.

Ők lapulnak vele szemben, nézik, s közben belül biztatják egymást:

— Kezdd el!

Később a könyökökkel is megbökök egymást, de egy fia rossz szót se tudnak elkapni. Csupa együgyűséget motyognak, ami után az az érzés, hogy jobb lett volna ki se engedni a szájon.

A lány kitartóan csak szemlélgeti őket, és a nézése valami erővel nehezedik el rajtuk. Mintha a csufolódásnak egy cseppnyi ízét is éreznék benne.

Egyszerre megrázkódik, lábától a hajáig, fölkel megint és kiszalad. Ők fölélekenek, mintha egy varázsló keze bénult volna meg fölöttük.

— Csunya, — mondja fintort erőltetve Matyi.

— Csunya, — hagyja rá Illés.

— De valami van benne. Tudom is én: micsoda. Másnál még nem éreztem.

— Mondd má érthetőbben!

— Én ugyan ki nem mondom azt.

Illés a földet nézi, küszködik, őt jobban forralja a különös csoda, s valami édes izgalmat érez, hogy szavakkal meri megárnyékolni, ami a gondolat színeiben tündököl benne.

— Engem szakadatlanul az a mese kint, amelyekben két csillag fénylett a királylány mellin, de senki se tudta. Mintha azt érezném, hogy két olyan csillag süti a bőrömet.

Hogy kibökte: zsibbadó jó érzés fogja el, mintha csak le merte volna dobálni fiatal testéről a ruhát egy vágyas, szüz hajadon előtt.

Matyi részeg nagy szemmel ijed rá.

— Hallod testvér, akkor nincs is másként. Mert én is éppen ezt érzem.

A lány visszajön, egy vastag kendő is védi már a vállát, azt alul összefogja a szája alatt, s nézi tovább a két furcsán pislogó látogatót.

Azok jobb cselekedni való híján megint üritenek egy-egy poharat. De a helyzet lassan barátkozást parancsal. Valami feszeng a bőrük alatt és keresni kell neki a szót. Amikor megtalálják: versengve buktatják, játékot csinálnak belőle, s néha élet is találják egymás ellen. Ilyenkor csönd áll be, egymásra pillantanak s kutatják gyanakodva a mélyebb gyökerét.

A két rejtett csillag akkor már úgy motoz köztük, mint a halálos bizonyossággal megtapogatott titok. Ittasságuk fészket melegít a balga hitnek, hogy másként itt sem volnának ebben az időben.

Szemben az az arc marad a régi, nem szépül rajta egy vonás sem, de ők percről-percre változnak.

Gondolatban vészes jajkiáltással bucsuznak minden arcotól, amely szép és kedves volt nekik, s amelyben fiatal életükkel megálmodták, s előre vétkes társnak szegődtették jövődjükhöz.

Mind nem ér föl azzal a bontakozó végnélküli vággyal, amely most itt sístergő sugarak szálával gubózza be ezt a teremést.

Ennek tudata fáj bennük, de a fájdalomtól olyan virágok hajtanak, amilyenek még sohasem énekelték nekik a bódító, rontó illatot.

A leány nézi őket, s akárhogy helyezkedik a teste, az mindig újabb szédlő ok a mohó csodálkozásra.

— Mi bujkál s mi énekel így ebben a leányban?

Képzeletben egymás mellett ülnek az iskola padján, s Ézsau történetét olvassák a bibliából, aki egy tál jóillatu lencséért az az életét adta el.

Vállat vonnak rá és a vágyuk igazat ad neki. Hátha nem is volt olyan balga ezért a hirtelen cselekedetért.

A lány látja s figyeli őket így egymás mellett, belül retteg a tüztől, amely mindkettejük szemében egyforma máglyával lobog. Csak azt érzi, hogy férfifejet izzadtan, kidagadt erekkel ilyen szépek még sohasem álmodott. Örömét kettőbe vágja az a kérdés, hogy miért ketten vannak így, miért nem eggyel áll szemben.

A szó aprózódik köztük tovább, tréfásan, hajbókolva, már ahogy játszatja magát a férfiember a nőszemély előtt. Palotás Piros szeme lassan tágul tőle, s bele sodródik abba az örvénybe, amely az előbb csak övelük kavargott.

Az üveg már az utoljárt tartogatja. Kiisszák, fölállnak, mint akik menni készülnek. De a bucsuzásuk külön-külön olyan tanács-talan, mint a marasztalásra számító vendégé.

— Ilyet még nem éltem, pajtás, — nyögi homlokát törölgetve Matyi.

— De még magam sem, elhihedd, — vigasztalja Illés.

Matyi szeme már takaratlanabbul mutatja, hogy merre szivárog benne a gondolat.

— Én megnézem... Hallod-e, megnézem; de rögvést.

— Azt ugyan nem te nézed meg, — fogadja Illés csendes hangon, s közelebb lép hozzá.

Csak ők tudják, hogy minek megnézéséről van szó. A lány áll s értetlenül bámulja őket, és nem is sejti, hogy általában mind a ketten már úgy ölelik, viszik, hogy az egész asszonynak is sok. Félt valamitől s fáj valamiért a lelke, de késő már az idő, hagynia kell, hogy elmenjenek.

Lassan kitámolyognak az udvarból, s megvárják, míg elalszik mögöttük a lámpa. Akkor megindulnak szépen egy irányban, és ahogy még lehet, segítik egymást, bár a csönd ellenséges köztük.

A harmadik porta előtt Matyi háttal vetődik a kerítésnek.

— Én visszamegyek — mondja szinte busan.

— Hozzá ugyan nem, — fogadkozik, melléje állva Illés.

— Nem?

— Nem!

Egy ideig hallgatnak, de kezük már nyitott bicskát szorongat.

A hold uszik fölöttük s egymás tükrének mutatja arcukat.

Gyötrelmes, nagy-nagy szomorúságot éreznek, és sirni tudnának rajta, hogy így ütődnek szembe egymással.

De valami harsányan parancsol, s a másik pillanatban már mindkettejük vérét izleli a föld.

Az emberek kiszaladnak és elfogják őket.

Beviszik mind a kettőt a legközelebbi házba, és orvost hívnak hozzájuk.

S míg az kötözi őket, háromszáz lépésnyire onnan egy lány nehéz szüzi álmában nevetve érzi, hogy két csillag leszáll az égről és mellén vidáman s melegen megtelepszik.

Berényi János.

RÉSZLET BORISZLÁV SZTANKOVITY „TISZTÁTALAN VÉR“ CÍMŰ REGÉNYÉBŐL

Elkövetkezett a legrosszabb, a legborzalmasabb. Első este a vendégek a házat betöltő nagy szobába telepedtek, nem is kerültek ki többé onnan. A cigányokat felváltották. A nagy lakodalmi vacsorát még nem hordták körül. A konyhában, a ház előtt és mögött, az istálló körül, ahol a jószág pihent, aggokat, véneket telepitettek, akik a lakodalmas zsvajt nem bírták elviselni. Szakadatlanul lobogó tüzek vakítottak. Éjszakákon át izzottak a fedők, melyek a nyersen hozott husokat, lepényeket takarták, hogy főjjenek, süljenek. Ezek ajándékok voltak, amelyeket a környék falvaiban lakó családok hoztak magukkal, hogy a lakodalmi vacsorán felválthassák. A pincefalakhoz hordókat gurítottak s onnan hordták az italokat, úgyhogy a hordók körül sütő-főző asszonyok titokban kedvükre iddogálhattak. A tűz körül, melynek lobogó fénye már a háztető szélét nyaldosta, egész éjjelen át egyre vadabb, tobzódóbb lárma, vihogás folyt. Mindez, a lobogó fény, ropogás, a szabad tűz lángjai Szofkát nyugtalanították. Ugy érezte mintha nem lenne padló a lába alatt, a háznak teteje s minden mozogna, düledezne, a végtelenségbe nyulna.

Majd behívták az aggokat, akik már a ház falaihoz dölve bóbiskoltak. Szofka látta, mindez nem azért történik, hogy áldásaik, áldomásaik nélkül ne kezdhessék a nagy vacsorát el, hanem az aggok hozzájárulása nélkül nem akarják mindazt, ami majd elkövetkezik. Ezért a lárma, a zsvaj, a hangos kurjongatás. Az öregek már beljebb kerültek. Nehéz kabátjaikban, megtörő, lassu léptekkel jöttek, ráncos arcaikkal. Nehéz bágyadságukból felriadva, nem is mosakodtak, csupán nedves zsebkendőikkel töröltgették törpörödt arcukat. Szofka a terített asztalnál várt, kezét csókolt

és mindegyik felé mély poharat nyujtott, amit fenéig üritettek, mielőtt az asztalfőhöz ültek. Már hordják a konyhából az ajándékokat, sülteket, lepényeket, zsírtól csöpögő réteseket. Minden fogásnál hangosan felkurjantottak: »Ez a Mitár apóéktól jött«... »Ezt a Stosa bátyámék hozták... amazt Sztana nagymamáék, ezt Magda néniék...«

A konyha izzó tűzhelyének gőze, heve most a nagy szobába csapódott. Egyre több ruhadarabot dobtak le magukról, mindenki szabadulni akart a ruha terhétől. Az asszonyok alsószoknyái, köténei alól egyre jobban kigömbölyödtek az ételtől, italtól megpuffadt hasak. Feltépett ingük — melleiket látszatták, egyiké hervadó, másiké friss, buja izgató. Fedetlen nyakukra rikitóan tarka, itt-ott izzadságtól fakószínű fejkendőket vetettek, úgy, hogy az asszonyok valóban bámulatatosan néztek ki. A férfiak egyre csintalanabbak. Fegyvertartóikat, öveiket, csizmáikat már régen ledobálták, meztelen szőrös melleit, meztelen lábakkal ülték körül az asztalt. Minél többet ittak és kocintottak, künn a konyhában, a ház előtt és benn a szobában a terített asztalnál, annál inkább nőtt a zsvaj, dagadt a láрма. Meg se nézik a helyet, hova üljenek, merre dobják magukat. Férj nincs az asszonya, asszony az ura mellett, csak ahogy éppen kapóra jön. Megrémülve látja Szofka, ahogy mindenki egyetlen tömeggé olvad, minden férj egy férjé, minden asszony egy asszonnyá. Nincs már különbség örege, fiatalja, rég-házass asszony és menyecske között, csak: férfiak, asszonyok. Ez a házkörüli nyomogatás, kergetőzés már odáig fajult, hogy a kicsiny, félénk Milenija, a sok támadótól nem tud védekezni, rohan az udvarból a szobába, hogy az asztalnál, Szofka mögött keressen menedéket. Bágyadt volt, tele kékfoltokkal, mégis mámorosan boldog a sok csintalanságtól. Hangosan nevetve kiáltott: »Vég védelmedbe fiatal asszony, oltalmazz kedvesem, oltalmazz. Ezek engem egészen...« Már mutatja meztelen melleit, összegyűrt kötényét.

Senki sem volt felháborodva. Senki el nem pirult, csak nevettek az asszonyok, az öregebbek. Milenija volt a legfiatalabb, most neki kellett a férfiaktól a legtöbbet tartani. Még emlékeztek, mikor ők voltak a család legfiatalabbjai és a lakodalmakon, ünnepnapokon őket csókolgatták, nyalták, falták. Vidáman incselkedtek, hangoskodtak Milenijával: »Ah Milenija, te, te, he, te diszbaba, te nem bírod, éppen te nem!?!«

Most már borzadva látta és tisztán felismerte Szofka, hogy az egész éjjeli vigáság, a folyton elhangzó kívánság: »az ajtót erősen zárják le és maradjon is úgy«, a régóta várvavárt alkalom előjvetelére mutat. Nem először voltak részegek és nem most először derültek ily széles jókedvre. Szokás volt ez, az ő lakodalmuk is így folyt le. Ez minden lakodalom fénypontja. A férfiak az év nagy részében távol voltak jószágaikkal a hegyekben, a legelőkön és csak a lakodalmi vigaságokon kerültek össze rokonaikkal, néha feleségeikkel is csak akkor. Ilyenkor a hosszú magányosság után, ami alatt szenvedélyeiket, vágyaikat nehéz munkába fojtották,

féktelenül ettek-ittak, dőzsöltek, teljesen átadva magukat vad szenvedélyességüknek. Megszűnt a rokon és kor. Ezért nem hallott Szofka Magdától soha sem jó szót, faluban lakó fiairól, vejeiről, mindig csak azt gajdolta: »Ah hagyd már azokat a parasztokat, azok sem jobbak«.

Sokat megértett most Szofka: megértette azt is, honnan a falu temételen sok rajkója, amikor a férjek munkájuk miatt állandóan távol vannak, honnan a gyermekek feltűnő hasonlatossága, mint ha egy apától, egy anyától születtek volna. Hát ezek azok a rémes, sokszor hihetetlen históriák, amelyeket a városokban a parasztokról mesélnek. Hogy ezek a parasztok minél több munkáshoz szerezzenek, fiaikat már gyermekkorukban, felnőtt, derék, munkára erős lányokkal házassítják össze. Régóta van ez már így, nemzedékről nemzedékre. Senkisem tartja szégyennek, bűnnek, akkor sem, amikor a gyermekek felcseperednek. Eljön majd a fiuk ideje, nekik is lesz menyűk.

Elborzadva értette most meg Szofka, hogy rá is hasonló sors vár. Nem esetlegesség ez, hanem tisztára kicsinált dolog. Mindenki tudta, készülődtek rá. Márkónak gratuláltak italos felköszöntőikkel, izetlenül vaskos tréfáikkal nyíltan célzottak is rá.

Kázmér Ernő fordítása

K R I T I K A

A MAGYAR MÜKEDVELÉS ÉS A MAGYAR KULTURA

IRTA HAVAS KÁROLY

A jugoszláviai magyar kulturmunka céljaival talán még azok sincsenek teljesen tisztában, akik ezen a téren lelkesedéssel és gondos áldozattal komoly munkát végeznek. Ezt a tulajdonképpen nagyon szomorú megállapítást valahogyan illik meg is magyarázni. Mit látunk ebből a magyar kulturmunkából? Minden héten valami új műkedvelőeladást és minden héten valami új műkedvelő programot. Érdemes volna összeállítani egy műkedvelő statisztikát. Mert kiderülne, hogy a különböző műkedvelő társulatok valóságos versenyt futást rendeznek, és ennek a versenyfutásnak a célja: minél

több előadást »kihozni.« Aminek eredménye azután, hogy nincs fejlődés a műkedvelő színjátszásban, mert az elstetett munkában nagyon sok a hiba. Ebben a rekordkergetésben ugyanis elfeledkeznek arról, hogy a műkedvelés nem öncél, hanem eszköz.

Félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy a műkedvelés szükséges. Nincs színházunk — emberi számítás szerint a közeljövőben nem is lehet — tehát szükségünk van a műkedvelő színészek munkájára. *Igen komoly érdek, hogy legyen műkedvelő színjátszás, de éppen annyira szükséges, hogy a műkedvelő színjátszásban ne merüljön ki minden kulturális érdeklődés és a műkedvelő színjátszás ne nyomjon el minden kulturális munkát.* Ma pedig már komolyan fenyeget az a veszedelem, hogy csak a műkedvelést fogjuk magyar kultúrának tekinteni.

Ez komoly veszedelem. Nem akarunk példákra hivatkozni, egyetlen egyesületet sem kipécézni és senkit sem felelőssé tenni ezért a visszafejlődésért. Mert itt valóban súlyos visszafejlődést látunk. Talán csak Petrovgrádon — s esetleg Noviszádon — van olyan komoly kulturális munka, amely meg tud küzdeni ezzel a műkedvelő irányzattal. Máshol mindenütt, — elsősorban Szubotícára gondolunk — a magyar kulturális életnek egyetlen megnyilvánulása a műkedvelő színjátszás. Elmaradtak, elaludtak a nagy kulturális megmozdulások, de nincsenek már kis kulturális próbálkozások sem. Teljesen elég, ha minden két hétben, »ki lehet hozni egy új darabot.« Pár szóval akarunk csak erről a »kihozásról« beszélni. Még talán megbocsájtanánk ezt a műkedvelő lázát, ha a darabok kiválogatásában valami magasabbrendű mértéket lehetne felfedezni, erről azonban szó sincs. Ugy ebben, mint a műsor összeállításában csak két szempontot lehet felismerni. Az egyik a kasszasiker, a másik a primadonna-kivánság. Nem azt nézik, hogy melyik darabnak van irodalmi értéke, hanem, hogy melyikhez lehet becsődíteni a közönséget és melyikben jut jó szerep az éppen uralkodó műkedvelő primadonnának.

Kissó nevetségesnek látszik, hogy ennyire komolyan foglalkozunk a kérdéssel. Azt is lehetne mondani, Istenem, szórakozzanak, azt is, hogy az egyesületeknek szükségük van pénzre. Csakhogy a dolog nem vehető ily könnyedén. Nem, mert ez a sok-sok műkedvelő előadás s a nagy láрма, melyet a műkedvelés körül csapnak, teljesen elneveli a jugoszláviai magyar publikumot. A közönség ma már azt hiszi, hogy kulturális kötelezettséget teljesít, ha megváltja a jegyét valamelyik hacacérés előadásra, s a kulturális lelkesedés fokát azzal méri, hogy mennyire rajong a publikum egyik, vagy másik műkedvelő primadonnaért. *Ez se volna olyan nagy baj, ha ebben az egészen ártatlan szórakozásban lassan nem aludna el minden érdeklődés, minden komolyabb magyar kultúrterekvéssel szemben.*

Nem arról akarunk beszélni, hogy nincsen elég áldozatkészség a magyar közönségben egy könyvkiadó vállalat létesítésére. Ahány-

szor erről szó esett, mindig kifogásoknak egész sorozatával állottak elő. Elmondták, hogy a magyar publikum nagyon szegény, a pesti kiadók olcsó könyveivel nem lehet versenyezni, nincs szervezett magyar könyvkereskedelem, s Jugoszláviában nincs elég értékes magyar író. De ne vitatkozzunk ezekről a kifogásokról. Fogadjuk el, hogy valóban nem lehet versenyezni a budapesti kiadókkal, hogy nem lehet olyan olcsón előállítani a könyveket, mint Budapesten, és még azt is higgyük, hogy nálunk nincsenek. Nyirő Józsefek, Tamás Áronok, Mécs Lászlók. Hát nincsenek. De vannak helyettük mások, vannak közöttünk is erős, izmosan írni tudó emberek és *olyanok, akiknek van mondanivalójuk, olyan mondanivalójuk, mely Pesten, Kolozsvárott vagy Kassán idegen lenne, mert éppen ennek a népnek, a mi népünknek szól.* Nem arra gondolunk, hogy tíz könyvet lehessen egy esztendőben kiadni. Ennyit nem bír el a jugoszláviai magyar közönség zsebe és ennyit a jugoszláviai magyar irodalom se tudna adni. De néhány könyv innen is kitelik, és erre a néhány könyvre nagyon nagy szükség volna. Miért nem lehet kiadni ezt a néhány könyvet? Sok minden más ok mellett, a túlzott műkedvelés miatt sem.

Ez az állítás kissé vakmerőnek látszik. Bizonyítani fogjuk. Esztendőnként ennyi, meg ennyi pénz folyik el műkedvelő rendezésben, kosztümre, világításra, fűtésre, kottára és arra a sok minden apróságra, ami egy-egy darab rendezéséhez szükséges. Ezt a pénzt a magyar publikumnak kell megfizetnie, és ez a pénz, mikor arról volna szó, hogy egy-egy jugoszláviai magyar könyvet meg kellene venni, hiányzik. Tehát először a pénz. De még az is elképzelhető, hogy egy esztendőben harminc dinárt ki lehetne adni jugoszláviai magyar könyvekért még akkor is, ha abban az esztendőben 120 dinárt költöttek el műkedvelő előadásra megváltott jegyekért. *A nagyobb baj az, hogy ránevelték a jugoszláviai magyar publikumot arra, hogy a magyar kultúrával szemben minden kötelességének eleget tett, ha «támogatta» a műkedvelő előadásokat.* Hát ez nem igaz. Műkedvelő előadás kell, de kell más kulturális munka is. Kellenek könyvek, irodalmi és tudományos felolvasások, különösen pedig ismeretterjesztő előadások. *Valahogyan meg kell csíndlni már a jugoszláviai magyar kulturaprogramot.*

Nem arra gondolunk, hogy létesítsünk egy egységes magyar kulturtanácsot. Ez volna az ideális megoldás. Kevesebb is megelégszünk. Még annyival is, ha a szétszórta, de centralizáltan dolgozó magyar kulturamunkások elfogadnak egy egységes célt. *Ez az egységes cél a magyar kultúrának általános munkája legyen.* Ne legyen egyoldalú, ne legyen csak színjátszás s műkedvelőverseny, hisz annyi itt a tennivaló és annyi mindenre volna alkalmas ember. Csak keresni kellene őket, keresni a munkába. Megint nem arra gondolunk, hogy egy központi szerv végezze el ezt a feladatot. Ilyen központi szerv egyelőre csak papíron való elgondolás, de ha látható működést még nem is fejt ki, azért még nem szabad min-

den munkát elhanyagolnunk. Ha nem fékezünk, hamarosan műkedvelő operaelőadások kétes gyönyörűségében lehet részünk, hiszen látjuk, hogy a színjátszás rajongói nem riadnak vissza a legnagyobb nehézségektől sem, és tiszteletreméltó naivságukban olyan feladatokra is vállalkoznak, amelyeknek megoldására képtelenek. *A jóban is lehet tulzás, de ez a tulzás azután már nagyon rossz.*

Természetesen nagy bajunk, hogy hiányzik az egységes kulturprogram és kulturmunka. Nem lehet erőszakkal vagy parancssal dolgozni, de vannak más módok és lehetőségek is. Elsősorban tisztán kell látnunk. Nekünk nem operaelőadások kellenek — ahogy nem álmodhatunk akadémiáról sem. — Kicsiben kell mindent elkezdenünk, s azt is a faluban. Ahogy már többször is kiemeltettük, a kulturmunkának alapja a népi kultúra, Ezt a népi kulturát úgy képviseljük, hogy a néppel és a népért kell a kulturában dolgozni. Itt szerepe van a műkedvelésnek is, mert amint régen mondták: ez a »pallérozódásnak« útja. *De ahogy szükség van falusi műkedvelőelőadásokra, úgy van szükség, sőt még fokozottabban falusi ismeretterjesztő előadásokra.* Itt kell kezdeni. Azután folytatni lehet egy-egy nivós hangversennyel, komoly irodalmi, vagy tudományos felolvasással. Lassan, lépésről-lépésre kell haladni. Összeválogatni az embereket, akik adhatnak valamit a népnek és őket megbecsülni. Tehát: a jugoszláviai magyar írókat is segíteni, de nem könyöradományokkal, gyűjtésekkel és vállveregetéssel. *Az író munkáját kell megbecsülni!* Erre megint nem látunk más módot, mint valamilyen könyvkiadóvállalatnak létesítését. *De a könyvkiadóvállalat ne a kezdet, hanem a betetőzés legyen.* Előbb járjuk végig az egész utat. Hamar megtehetjük, csak hozzá kell fognunk. Kezdjük a falusi ismeretterjesztő előadásokon, folytassuk az irodalmi estéken, s magától adódik a problémának megoldása. A közönséget így rászoktathatjuk az igazi kulturális munkára, úgy hogy amilyen lelkesedéssel és szeretettel támogatja a magyar műkedvelést, ugyanezzel fogja támogatni a jugoszláviai magyar irodalmat is. Csak meg kell találni a módját, s nem szabad visszariadni az első nehézségektől. Még egyet: *nem szabad azt mondani, hogy nincs ember.* Mert van! Van elég olyan, aki dolgozni tud a magyar kulturáért s ebben a munkában értékeset is adni. Csak fel kell őket kutatni, a magyar kulturmunka szolgálatába sorozni. Ha megteremtjük számukra a munkalehetőségeket, akkor majd nálunk is lesz az erdélyi és szlovenszkói magyarságéhoz hasonló kulturális munka.

Erdélyben, Szlovenszkóban van színház — és tegyük hozzá: Erdélyben is — Szlovenszkóban is ezer bajja küszködnek a magyar színházak. A baj főoka nem speciálisan erdélyi, vagy szlovenszkói, hanem európai. Színházválság. A rádió és a film térhódítása s diadala a színházzal szemben. Nálunk is van rádió, film, de nálunk nincs színház — nem is lehetne — és mégis azt mondják, hogy elég, ha a műkedvelőelőadásokra elmegy a közönség. Hát ez nem elég. Csehszlovákiában és Erdélyben sem. Miért volna elég Jugoszlávia-

ban, annál a magyarságnál, amely a legszegényebb az utódállamok magyarságai sorában. Ennek a szegény magyarságnak valóban nagy szüksége volna arra a kulturális munkára, amely most hiányzik, amelyet nem lehet műkedvelőelőadásokkal pótolni vagy megteremteni. Itt nagyon is kellenek az ismeretterjesztő előadások, az irodalmi esték, s az igazi kulturmunka. Ezt az igazi kulturmunkát csináljuk meg, ha nem akarjuk, hogy egy későbbi generáció azzal a jogos váddal illethesse bennünket, hogy elhanyagoltuk kötelességeinket, nem láttuk meg az igazi kulturális célokat és megelégedtünk a műkedvelés kis játékával, apró örömeivel, olcsó sikereivel.

IRODALMI SZEMLE:

K ö n y v e k

Gyergyai Albert: *A mai francia regény.* (Franklin-Társulat, Budapest.) — Komor András: *A varázsló.* (Regény. »Pantheon«, Budapest.) — Lion Feuchtwanger: *A hamis Néró.* (Regény. »Pantheon« Budapest.)

*

Gyergyai Albert az írók tudós fajtájából való, a lassan kivesző, előkelő tudósokéból, akik a megismerés, a kutatás és az új ismeretek szakadatlan felhalmozásán túl, gondosan elrendezett, eredeti gondolataikat tökéletesen szép, közérthető formában, a belső nyugtalanságnak és a szemlélődésnek azzal az igazi érzésével közlik, amely már nem is tudósi vagy essayirói erény, hanem líra. Ez a fiatal író, aki francia regényfordításokkal (Flaubert, Gide, napjainkban pedig: Proust) érkezett irodalmunkba, folyóiratainkban, első sorban a Nyugatban megjelent tanulmányaiban a megértésnek olyan tökéletességével mélyedt az új francia irodalomba, amelyet nem lehet csak egy finom érzékű, tudományosan beidézett kritikus vele-érzésével magyarázni. Ezekből a tanulmányokból, lejegyzésekből, már régen kialakult Gyergyai Albert értékes írói portréja, és ha most megjelent könyvével kapcsolatban próbáljuk azokat az értékeket kiemelni, melyek írói művészetének és művészi szemléletének főbb vonásai, akkor tulajdonképpen előttünk áll az Ember is, aki kora szellemi feszültségében, a közelmúlt és a ma összezsugorításában csatlakozik a francia szellemvilág mellé, hogy ennek a tiszta szellemiségnek, fegyelmezett formaművészetnek, humanisztikus izléskulturának mindent átfogó irodalmi termékét: a ma regényét a társadalmi törvényeknek és a társadalom fejlődésének merész fordú-

lőin át elkísérje. Tökéletesebb, művészből irodalmi vezetőt mind ez a könyv, nemcsak a mi kritikai irodalmunkban, de a német vagy akár francia irodalomban is alig találunk. Aki a méltóságos nyugalommal és szabatos megállapításokkal dolgozó Strachevnek a francia irodalom főirányairól írott kis essayjét, vagy az értelmi szépségek iránt oly fogékony Curtiusnak, az új, franciaországi irodalom uttörőiről adott és Jacques Rivière studiumaiból a nagyszerű Gide tanulmányt és az impresszionista festőkről rajzolt, villámgyors arcképeket olvasta, az tudja csak igazán értékelni Gyergyai Albert rugékonny gazdagságát, nemes izlésbe oitott előkelőségét és megállapításai megformálásának azt a nagyszerű szociológiai messzelátását, mely tulajdonképpen minden eddigi írását is jellemezte. Minden újszerűsége, szűzien eredeti irodalomtörténeti szemlélete mellett is, stílusában van klasszicizmus és tiszta gondolatainak formába öntésében, gondolkodása láncszemekhez hasonló kapcsolódásában valami veleszületett frissesség, mondjuk ki bátran: a francia világosságnak meglepően egyéni zamatja, mely képeinek festői s kifejezéseinek zenei érzékeltetésével párosul. Ez a magyarázata annak, hogy könyve meggyőző és nem csupán a francia regényirodalom megértéséhez ad vezérfonalat, tudományos elemzést, hanem a francia társadalomba torlódó alkotó képességeket is érzékelteti. Széles keretet ad a regényirodalomnak, az írók és a könyvek hátteréül a kor Franciaországát rajzolja meg, olyan határozottsággal és világító erővel, ami nélkül, az irodalomtörténész olyan félelme lenne, mintha Seignobos, a francia nemzet őszinte történetírója, mellőzte volna azokat a tapasztalati, szellemi erőket, amelyek a franciakat mai franciákká alakították.

De beszéljünk végre a könyvről is, erről a nagy irodalmi körképről, amely a nagy Gide és a nagyon tiszta Jules Romains világképe mellé Debokrátiát és a válság irodalmából előretört konjunktúrás író-mesteremberek fejlődését is megrajzolja és álljunk meg egyik érdekes gondolatnál, mely szerint az irodalom válsága elsősorban tartalmi válság, keresés, az író közönségét, a közönség pedig íróját keresi. »Élet és Irodalom« a címe ennek a mai francia regényirodalom levegőjébe világító fejezetének, amelyben a válságnak azt a szelét zugatja, amely az irodalmi életet megrendítette. »A mai élet mozgatóerői, a gép, a sport és az üzlet, üzemmé alakították azt a teret, amelyet elavult mitológiaiák még üde völgynek vagy bereknek ábrázoltak«. Az író, természetesen nem áll meg megállapításánál és az irodalmi üzem időszerűségével párhuzamosan, viszi ezt a válságtünetet az élet más területeire is, éles vonalat húzva a szellem Franciaországa és a hanyatlás Franciaországa között. Ebben az elhatároltságában ott van a francia valóság tükörképe és az új francia irodalom szerteágazó, bő forrása. »Irodalom révén, irodalmon kívüli célok felé«, ebben látja a dadaizmusból kijutott új francia irodalom törekvését, az irodalom szívós szervezetébe felszívódott dadaista-tünetek hatását, és Proustra hivatkozik, az idegesek túlérzékenységének halhatatlan megörökítőjére, Swann élet-

kodvénnek mély és bánatos szorongássá változására és »Vatikan pincéi«-re. (Idenek lázadására, mellyel hadatüzent minden racionális lélekábrázolásnak és racionális világszemléletnek.

A Nouvelle Héloistól — a forradalmi tevékenységben kiteljesedett malrauxi hősökig, tehát a legközelebbi máig, a francia irodalom, elsősorban: a regény, mindig érdekelte a világot. Gyergyai Albert nem hallgatja el, hogy ez az érdeklődés nem fordult mindig a legkiemelkedőbb értékek felé. Ezért senkit sem vádol. Flaubert legszemélyesebb, legforróbb élményei kompendiumát, az Éducation Sentimentale bizonyára kevesebben olvasták, mint Ohnet férceit. Az irodalom keresésének utja: koralakulatban, izlésváltozásban, az egyéni és emberi fejlődés áramában, a változások hordozóját felmutatni. Ezt legjobban a regény képviseli, minden nemzet regénye közül is, legelsőnek a franciáé. Egyetlen regényirodalomban sem folyt annyi elméleti harc, mint a franciáéban. S midőn mondanivalóinkat lezárjuk, még csak annyit. Az író — mint ma senki a magyar irodalomban — pontosan ismeri ezeket az elméleti harcokat, és amikor a mai francia regényirodalom keresztmetszetét adja, egytűl a francia regény utolsó századának hősi eposzát írja meg. Ő is regényt ír, kritikai szelleme nemesen egyszerű, szigorúan gazdaságos gondolatvezetésével, telve a lélektan finomságaival és a regény »regényének« atmoszférájába olvadó nagy hatásokkal, ami Dosztojevszkin, Marxon és Freudon át megdönthetetlenül döntő hatáshoz: az európai életesszményhez vezet vissza. A francia regénynek is — mint minden termő és teremő irodalomnak — ez örök alapja! El tudja-e az irodalom válsága azt a termő magot sodorni, amely csak az európai életesszményben tud csírázni!

Mélységes tanulság minden mai írónak, esztétikusnak, hogy igazi irodalomszemlélet csak közösségi tudatból fakadhat, a szemléletnek olyan mélységéből, a tudásnak olyan átfogó erejéből, mely érzületében sohasem távolodik el az egyetemestől. Gyergyai Albert is az egyetemesség hívói közé tartozik és könyve a hitet tevők vallomása, a hidverőké, ember, természet, művészet és élet között.

Ha jól emlékszem, eddig négy regényét olvastam. Valamennyit a kispolgári élet környezetrajzából, a hétköznapi apró eseményeiből formálta és ábrázolásmódjának egyhanguságában, szürkével szürkére festő modorában mindig volt valami a groteszkből, kevés a hősei vel való közösségből, de sok a valóságlátásnak abból a hitelességéből, ami a mai kor demokratikus szellemének megfelelően a mai nemzedék íróit a kisemberek társadalmá felé tereli. Ez a valóságlátás — és Komor András regényeiből pontosan ki is mutatható — a felismerés hüvös tekintetével hatolt a lélek sorsáig, sokszor a leleplezés könyörtelenségével, hogy megmutassa, mily primitív szenvedélyek, apró fájdalmak okoznak ebben a sivár társadalmi környezetben eseményeket, mennyire nem hősök ezek az elvetélt élvezetek és pultok mö-

gött álldogáló emberkéek, kopaszodó agglegények, kopott katonai zubbonyokban könyvelő hivatalnokocskák, akiknek konzultálásához nincs szükség az alkalmazott lélektan tudományosságára. Valóságos öncélú realizmussal dolgozott eddig az író és alakjai mélyén ott volt a pikareszk regények ősi motivuma, a balkezes ember tragédiásorozata, azé az emberé, akit mindenki becsap. Az »R.T.« című regényének Kümmerléje valóságos sorsos testvére a duhameli Salavinnek, aki hiába határozza el magát, hogy kiváló lesz és szent. Semmi sem sikerül neki.

Az irracionális lélek világába merült és a »Varázsló«-val, az új regénytörékvéseknek arra az ingoványára lépett, melyet a freudi törekvések lelki hinárijai tesznek nehezen járhatóvá. A gyermekek, akik ennek a rövid regénynek hősei, tíz-tizenkétéves fiucskák, tehát jóval az érési korszak ideje előtt, de a serdülés folyamata már oly lelki jelenségeket értelt ki belőlük, amelyek életlenül, értelmi kapcsolatban vannak az érzéssel. Erre az értelmi kapcsolatra mutat az író, az érzéki működések kifejlődése előtti izgalom jelenségeire, hódítói tevékenységre, melyet a regényen végig, a rendkívüli, a nagy élményre való hajlam kísér. Kalmuk, a varrónő fia, a réti gyermekek bandájának hazudozó játékából, mint bűvész és varázsló furcsa valóságvilágot teremt, amit az ideges, képzelődő, képekkel terhelt kis urifü, Buli, elhisz. A fejlett, erősebb idegzetű, basáskodásra hajlamos proletárfü hatalmába keríti. A város, a rét eimosódó körvonalaiban: csak a homályt, a kapuk aljában: a titokzatos boltozatokat, a fák helyett: óriásokat lát és a nap minden percében testet öltött árnyakat idéz. A napos rétről ódon, komor, levegőtlen szobába vonulnak, leeresztik a redőnyöket és a sötétben a földre telepedve, köröket, görbákat írnak a levegőbe, amely Buli beteges képzeletében várvavárt, varázslatos hangulattal telik meg. Kalmuk engedelmességet fogadtat vele, kutyává varázsolja, kényszeríti, hogy négykézlábra állva, artikulatlanul ugasson. Az engedelenség ürügye alatt szedi el tőle csavaros pirosцеруáját, üveggolyóit, bélyegkatalógusát, új félcipőit, tüd ad neki, hogy háromszor szurjon vele a tenyerébe, megtiltja, hogy moziba menjen — »varázslók nem járnak moziba« — majd öt pengőt lopat vele, amit szeme előtt a téglaszáritó vizébe dob.

A nyilvánvaló és a gyermeki lelket eltöltő zavar hosszú, szenvedényes vágyteljesülési folyamatának kísérő jelenségeit fogja össze »A varázsló«, a pubescens ember fokozódó vándorlási hajlamát és az érési folyamatban levő emberke testi-lelki rosszérzését, dacosságát, ernyedtségét, ami a pubertás tagadási korszakának kísérő jelensége, s amit majd az adolescens korának igenlése követ. Ezt a kort Komor András bár kitűnően, de kissé tulraizoltan írja meg és a két fejlődési korszak közötti távlatot nem tartja be. Az az érzésünk, mintha a gyermekek közben felnőttekké váltak volna, álmaik, titokzatos játékaik hideg felismerőjévé, az író

pedig gyermek lett, ifjusága emlékeinek tulzott álmodozója. A regény ott lesz váratlanul gazdag és meglepően izgalmas, amikor a kis Buli rájön arra, hogy Kalmuk titokban kijár a sárguló rétre. Kérleli, folytassák tovább a varázslást, a titkokat, amit rajtuk kívül senki sem tud és nem akarja elhinni Kalmuk hűtlenségét, a varázslat megtagadását, csak érzi, valami furcsa, különös hiedség fogja el, mintha a szíve ragyott volna meg. Segyedül, elhagyatva megy a Kálváriadombra, a domb bűvös crejü földjére, még egyszer, utoljára letérdepel, derékban háromszor meghajlik, a négy világtáj felé fordul és valami vontatott énekhangon, befelé, mintha neki, saját magának sem szabadna hallani, mondja el a varázsló főmesteri nagy varázsigéjét. Ezzel mintha bucsut is venne a varázslattól, már felejtene is mindent, amikor az őszeleji alkonyatban, a malommenti víz partján egyedül marad Kalmukkal. Ekkor utoljára kéri, hogy tegyen valami csodát, s amikor az türelmetlen mozdulattal, ügyet sem vet a kérésre, a mély vízbe löki, hogy láthassa a csodát, amint Kalmuk a víz alatt a habléánnyal találkozik.

Komor András ismeri a gyermek életét és jól emlékszik a maga gyermekkorára is, amikor boldog lett volna, ha megértik, szeretik, közelednek feléje, hogy örömet, fájdalomt megosszák vele. De tudja azt is, ez még nem elég ahhoz, hogy a gyermeki lélek serdüléséről jó regényt írjon, hisz az általános ismeretek és együttérzések valóban csak szűkös anyagnak bizonyulhatnak. Ezért tudományosan is felkészült, a pubertás lelki átváltozása lélekkutatóinak munkáját átvette és kielemezett minden oly szét-szórt szenvedélymozzanatot, ami a gyermekkor ismeretes tulzottságára és érzelmi fellengzőségére jellemző. Lelkiismeretesen és aprólékos realizmusa tökéletességének kiteljesedésében dolgozta ki a kis Buli és a kegyetlen Kalmuk barátsága indulati tónusát, ezt a baráti szükségérzetből fakadt alárendelt viszonyt, amely más-más árnyalatban már kísértett a világirodalomban, így Hermann Hesse »Unterm Rad«-jában, »Demian«-jában és Thomas Mann »Buddenbrooks«-jának utolsó részében is. Mind a három regény a megértésen és a kölcsönös védelmen alapuló fiubarátság finom rajza. A mi ironk, regénye befejezése megrendítő jelenetében nem tudja elkerülni a tragédiát és a kis Buli tette tulmegy a játék huzta vonalon. A patológikus jelenségek területére jut. Alig van nehezebben áttekinthető valami, mint a pubertás patológiája, ami előtt az orvosok és a lélekkutatók ma is tanácstalannal állanak. Komor András regényére és a kis Buli szenvedésére nehezedő, sűrű köd ezen a ponton át oszlik el, és a sokszor tudományossággal küzdő elbeszélés itt válik a tragikus gyermek regényévé, a pubertás magyar regényifodalmának komoly értékévé, tékévé.

A történelmi regényt nagyjából a németek teremtették meg. Nekik a történelem természetes írói anyag, amiből kiapadhatatlan szomjuságu tudásvágy, kifogyhatatlan adatgyűjtés nehezedett

az írói képzeletre. A történelmi szemlélet nyújtotta lehetőség alkalmas volt arra is, hogy az életjelenségeket a múlton át, heroikusan magas szempontok szerint fogják össze. Felix Dahn és Willibald Alexis ennek a történelmi regényességnek uttörői. A scotti történelmi dekorációtól készen kapott jelmezekbe bujtatott germán hőseik enthuziasmusában, a történelmet újraélő képességük a legjellemzőbb. Aztán jön a naturalizmus, a regényírás tulajdonképeni fénykora, amit tudományosan úgy jellemezhetünk, hogy a valóságot akarta kifejezni — költött történettel a valóban átélt esemény, — tehát semmi esetre sem történelmet. S átlépven mérföldes csizmáinkkal ezt a nagy korszakot, a kezdődő demokráciával a regénybe nyomuló kis emberek hősiessége, a franciák és az oroszok regénykísérleteinek évtizedeit, a történelmi regény lekerül a szinterről. De jön a neoromanticizmus, az örök emberi jelenbe derülése és a múlt lelki szenvedéseiben megfürdött mai ember értelmi, érzelmi kettéhasadása. A nacionalizmus teljesen megérett s a felbomló, közvetlenül ható és kifejező ereje alól felszabadult író most már a romantika szinességében, hősi látásában, sorskoncepciójában keresi az életérzést, a világlátást, azt az emberfajtát, akit ő hősnek lát. És mert a ma embereit nem lehet nagy gesztusokkal terhelten, jelképes szavakkal, kemény s mégis lírai meghatottságu hangon beszéltetni, a neoromantikus írók történelmi kísérletre szánják el magukat. A történelem hangulataiba helyezik át történeteiket.

A kísérlet sikerült. Tökéletesebben, mint azt reméltük volna. Már a nagy háboru előtt is irtak történelmi regényeket — Wassermann, Ricarda Huch regényeire gondolok itt — de a neoromanticizmus először a színpadot hódította meg. Thomas Mann »Fiorenzája a romantikus individualizmus: belső, lelki szükség-szerűségének igazolása. Ujra feltör a történelmi regény, Hermann Lönsnek, a harmincéves háboru parasztjainak lázadásáról, Max Brod istentkereső régi, prágai tudósairól. Kolbenheyernek a német renaissance misztikusáról, a nagy orvos és természettudós Paracelsusról írott nagy munkáiban. A történelem felé fordult képzelet így ér vissza a múltba, megteremtven a történelmi riportázs és a művészi életrajz formáját, mely napjainkban, a német irodalmon át, (Emil Ludwig, Stefan Zweig, Alfred Neumann) a világirodalmat is uralja. (Lytton Strachey, André Maurois és a magyar Raffy Ádám »Giordano Bruno«-ja.)

A huszas évek történelmi regényei legnépszerűbbjét Lion Feuchtwanger írta, »Jud Süß«-je. Hatalmas történelmi freskók, események halmozása, fejezetről fejezetre sűrűsödő szenvedélyek. Nem csoda, hogy ez a giccs és a génusz között sodródó nagy körkép az irodalmat évekig izgalomban tartotta. Másik nagy regénye, a »Csunya hercegnő«, Johanna Maultasch és a köréje seregülő, muzeális köntöseikben megrajzolt udvaroncok tökéletes és a középkor politikai, állami élete forgandóságának lélektanilag is finom karképe. A történelmi anyag itt már csak keret, a lé-

nyeg: az emberi sors kérlelhetetlen logikája. Az erők és gyengék közötti éles dialektika dönti el a regényt és viszi előre, a mába, a mai állammechanizmus mögött sokszor meghúzódó fondorkodások világába, ami azonban soha sem teszi korszerűtlenné. Lion Feuchtwanger történelmi körképe folytatódik, és a római császárok udvarához, a galileai tartományban fellázadt maroknyi zsidóság nemzeti ellenállásához fordul vissza. A »Zsidó háború«-ban elpusztuló, fanatikus Jeruzsálem fia: Josephus Flavius, »A Római Zsidó«-ban már világpolgár, szobra a római írók diszcarnokában áll, de a láthatatlan Isten uralma alatt elképzelt pacifista álmával, a világállammal, magára marad és felőrlik a hatalmas római és a kis zsidó nép megnevelése között. Josephus Flavius, a világpolgár, asszimiláns zsidó legmélyebb értelmű alakja áll a két regény sors- és tájvégtében, a Keletről elindult zsidócska nyugati érvényesülésében, hogy népe ősi tanaiból eltévelyedve, magára eszméljen, újra azt a kis zsidót lássa önmagában, aki hiába róttá világrészek porát, császári udvarok márványcsarnokait, csak a zsidócska maradt. Megdőbbszentően mai sors!

Legújabb regénye »A hamis Nero« már az emigráns író harcos világszemléletének, a napi politika kemény öklével szembe-került hallhatatlan pamfletistának, történelmi jelmez mögé bujó parittyázása, ami ha nem is okoz végzetes bajokat, annál kellemetlenebb. Mert groteszk és vitriolos. Az író lába alól kiszaladt német talaj helyett Mezopotámia a színtér. A regényben a meggyilkolt Nero császárhoz hasonló fazekast, Terentium, Neroként léptetik fel, hogy tekintélyével, át a félvilágon, a Palatinusra vonuljanak. Az író kisétált Németországból, hogy hazája most már a nagy világ legyen, de nem tudott kilépni a mából, a ma gondolkodásából, a ma izgalmaiból. Az alkotás ráeszmélő mámorában, mint korábbi történelmi regényeiben, *a múltak szülő témát újra a múltba keresi és a múltba helyezi át.* De a pamfletszerűségeen túl, a regénynek sok olyan lapja van, amely minden gondolkodó ember lelkeben gyökeret ver, ha tudja is, hogy kevés köze van Nerohoz. A művészi céltól, kemény és biztos kézzel végzett más célja mellett sem kanyarodott el. Ábrázolási eszközei tiszták, drámai erejében feszült, lélekrajzaiban művészi. Vannak jelenetei, így Magvető János éjszakai szavalata, mely itt is jelentékeny értéke annak a korábbi Feuchtwangernek, akinek tömör, melodramatikusan lázas stílusa sokszor egy érzélgős expresszionistára emlékeztet.

Általában, mint minden Feuchtwanger regényt, »A hamis Nero«-t is a giccs és a génusz párviadala teszi problematikussá. Monumentalitását a giccs kezdi ki, míg részleteiben, jelentéktelennek látszó epizódjaiban, a génusz költői ereje feszül. Ohnet tőgájában Salammbó.

1937 JULIUS

KALANGYA

4. SZÁM

Odgovorni urednik: SZIRMAI KÁROLY

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős szerkesztő és kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar